

בעזרה שית

קונטרס

עזרו ישינים

שלשת מאמרי הכנה
והתעוררות לימי הדין

כ

מאת הגאון החסיד האמיתי
רבי אביגדור הכהן מילער
זכר צדיק לברכה

הוצאה שלישית מתקנת אלו תשע"ט

הַקְדָּמָה

הַתַּנָּא מוֹנֵה שְׁשֵׁה חֲדָשִׁים שְׁבָהֶם הַשְּׁלוּחִים יוֹצְאִים, וְחוֹשֵׁב בֵּינֵיהֶם אֶת אֵלּוּל מִפְּנֵי רֹאשׁ הַשָּׁנָה, וּמוֹדִיעִים אֵימַת יוֹם רֹאשׁ הַשָּׁנָה מִרֹאשׁ חֲדָשׁ אֵלּוּל. וְסִפְרֵי הַמּוֹסֵר מְאָרִיכִים שְׁכַשְׁם שְׁשְׁלוּחֵי בֵּית דִּין שֶׁל מַטָּה יוֹצְאִים וּמְזַהֲרִים, בֵּן שְׁלוּחֵי בֵּית דִּין שֶׁל מַעְלָה מְכַרְיִזִים עוֹרוּ יִשְׁנִים מִשְׁנַתְּכֶם, וּפְעָמֵי הַלֵּב דּוֹפְקִים, וְרִצּוֹן כֹּל אֲשֶׁר נִשְׁמָה בְּאִפּוֹ לְהִתְקַרֵּב לְאוֹר פְּנֵי מֶלֶךְ חַיִּים.

וַיִּצַר הָרַע הַשׁוֹלֵט בְּאָדָם אוֹמֵר לוֹ בְּחֲדָשׁ אֵלּוּל: הֲלֹא יֵשׁ שְׁהוּת לָךְ בַּיָּמֵי הַסְּפִיחוֹת, וּבְרֹאשׁ הַשָּׁנָה אוֹמֵר לוֹ: עוֹד הַיּוֹם גָּדוֹל וְלִמְחָר דִּינָא רַפְיָא, וְאַחַר כֵּן דּוֹחָה אֶת הָאָדָם לְיוֹם הַכִּיפּוּרִים, עַד שְׁעוֹבֵר כֹּל חוֹדֵשׁ אֵלּוּל וְעִשְׂרֵת יָמֵי תְּשׁוּבָה, וְהָאָדָם נִשְׂאָר עָרוֹם וְעָרְיָה עוֹד יוֹתֵר מִכִּשְׁנוֹלֵד כִּי הִרְבָּה לִפְשַׁע עַד אֵין מִסְפֵּר.

עַל כֵּן לְקַטְנוֹ דִּיבּוּרִים שֶׁנִּשְׁמָעוּ מִפּוֹם מְמַלֵּל רַבְרָבָן הַגָּאֹן הַחֲסִיד הָאֲמִיתִי רַבְּנּוֹ אַבִּיגְדוֹר הַכַּהֵן מִיְלָעַר זָכַר צְדִיק לְכִרְכָּה בְּדַבְרֵי הַתְּעוֹרְרוֹת וְרִצּוֹי הָאֵיךְ שֵׁיִסְדֵּר הָאָדָם אֶת מַחְשְׁבוֹתָיו בְּבוֹאֹ לִפְנֵי הַמֶּלֶךְ מִלְכּוֹ שֶׁל עוֹלָם. וְסִדְרָנוּ שְׁלֹשָׁה מְאָמְרִים בְּאֵלוֹ הָעֲנִינִים הָעוֹמְדִים בְּרוֹמוֹ שֶׁל עוֹלָם מִי הָאִישׁ הַחֲפִיץ חַיִּים וְחָף אוֹכֵל יִטְעֵם לוֹ, יַעֲבֹר עַל פְּרָקִים הַלְלוּ וְיִהְיֶה נוֹהֵג יוֹם הַרַת עוֹלָם קוֹדֵשׁ וְלִמְחָר קוֹדֵשׁ בְּמַחְשְׁבוֹת נְכוֹנוֹת וּמְסֻדְרוֹת. וַיִּסְדֵּר לוֹ דֶּרֶךְ תְּשׁוּבָה לְעִשְׂרֵת יָמֵי תְּשׁוּבָה וְלְיוֹם כְּפוּר, אֲשֶׁרֵי הַשׁוֹמֵעַ הַבוֹחֵר לְקָרֵב וְלִשְׁכֵן בְּחֶצֶר ה' יִשְׁבַע מִטּוֹב בֵּיתוֹ וַיִּתְקַדֵּשׁ בְּהִיכָלוֹ, וְשָׁב וּרְפָא לוֹ.

הַמְסֻדְרִים

שְׂמַחָה בּוֹנֵם קֵאָהֵן, לִיִּיקוּוד דוּד הִירֶשׁ מֵאִיעֶר, בְּרוֹקִלִין

מְאֵמֵר רֵאשׁוֹן

דְּרָכֵי הַהֲכָנָה לְיוֹם הַדִּין

הוֹדָאָה עַל הָעֵבֶר

אֲבוֹתֵינוּ סִפְרוּ לָנוּ הַתְּנַהֲגוֹת הַיְהוּדִים שֶׁבְּדוֹר הַקּוֹדֵם, אֵיךְ שָׁעֲסָקוּ עוֹד מִיָּמֵי חוֹדֶשׁ אֶבֶר בְּהֲכָנָה לְחֹדֶשׁ אֱלוֹל, וּבְעֵינֵינוּ רְאִינוּ יְהוּדִים מְדוֹר הַקּוֹדֵם בְּהַתְּנַהֲגוֹת שֶׁל זְהִירוֹת יְתִירָה עוֹד לִפְנֵי אֱלוֹל. הַסֶּבֶא מִסְּלִבְדֻקָּה בְּכָר הֶלֶךְ בַּחֲצֵי אֶבֶר לְקַעֲלֵם לְהַתְּבַוֵּד וּלְהַתְּכַוֵּן לְחֹדֶשׁ אֱלוֹל. רוֹאִים אָנוּ אִיפּוֹא שְׂמַחֻבְתָּנוּ לַעֲשׂוֹת הַכְּנָה לְחֹדֶשׁ אֱלוֹל. אֲבָל בְּחֹדֶשׁ אֱלוֹל עֲצָמוּ וְדָאֵי שְׁחָל עֲלֵינוּ חוֹבַת הַהֲכָנָה לְיוֹם הַדִּין הַבָּא לְקִרְאָתָנוּ, וּבְכֵן נִרְחִיב הַדִּיבּוֹר מֵהַ חוֹבֻתֵינוּ בְּזִמְנֵי הַזֶּה.

הַדְּבָר הָרִאשׁוֹן הוּא לְהַסְתַּכֵּל עַל הַשָּׁנָה שְׁעֵבֶרָה וּלְהוֹדוֹת לְהַקְדוּשׁ בְּרוּךְ הוּא שֶׁכָּתַב אֹתָנוּ בְּסֶפֶר הַחַיִּים בְּרִאשׁ הַשָּׁנָה שְׁעֵבֶרָה וְהָיָה לָנוּ שָׁנָה טוֹבָה וּמְתוּקָה.

בוֹאוּ וּנְדַמֶּה בְּנַפְשֵׁינוּ לְרַנֵּעַ, אֱלֹמְלֵי שְׂמֵעָנוּ בְּמוֹצָאֵי יוֹם כְּפּוֹר הָעֵבֶר בֵּת קוֹל מְשֻׁמִּים שְׂזַכֵּינוּ בְּדִין וּנְחַתְּמָנוּ לְשָׁנָה טוֹבָה וּבְרוּכָה וּמְחַכָּה עֲלֵינוּ שָׁנָה שֶׁהִיא מְלֵאָה כָּל טוֹב, הֲלֹא הֵינּוּ שְׂמַחִים עַד אֵין שִׁיעוֹר. הֲלֹא אָנוּ רוֹאִים הָאֵיךְ שֶׁפִּתְאֵם מֵתִים אֲנָשִׁים ל"ע אִו קוֹרָה לָהֶם שְׂאָר צְרוֹת ה' יִרְחֵם, וְאֵין אָדָם יוֹדֵעַ מַה יוֹלֵד לוֹ בְּמִשְׁךְ הַשָּׁנָה, וּבְיָדָאֵי הָיָה לָנוּ שְׂמַחָה גְּדוּלָה עַד אֵין קִין בְּגִלְל יְדִיעָה זֹו שֶׁקְּבַלְנוּ מִן הַשָּׁמַיִם שִׁיְהִיָּה לָנוּ שָׁנָה שֶׁל שְׁלוֹם וּבְרָכָה. וְעַכְשָׁיו שְׂזַכֵּינוּ שֶׁהָיָה לָנוּ שָׁנָה טוֹבָה, אַף שֶׁלֹּא יְדַעְנוּ זֹאת מִרִאשׁ, הָאֵם בְּשִׁבִיל כֶּף נִפְסִיד הַשְּׂמַחָה הַגְּדוּלָה וְהַשְּׂבִיחַ לְהַקְדוּשׁ בְּרוּךְ הוּא עַל זֹאת? הֲרִי אֵינְלָאֵי מִיִּלְתָּא לְמַפְרַע שְׂנַכְתַּב עֲלֵינוּ שָׁנָה טוֹבָה בְּשָׁנָה שְׁעֵבֶרָה.

נְקוּטָ דוּגְמָא, אִישׁ בֶּן חַמְשִׁים שָׁנָה יַחְשׁוּב: "בְּרוּךְ ה' בֶּן חַמְשִׁים שָׁנָה אָנִי". אֲבָל בְּנוֹסֶף לְשְׂמַחָתוֹ עַל שְׂזַכָּה לְהַגִּיעַ לְשָׁנַת הַחַמְשִׁים שְׁלוֹ שֶׁהִתְיָתָה שָׁנָה טוֹבָה, עֲלָיו גַּם לְהִיּוֹת שְׂמַחַ עַל שָׁנַת הַמ"ט, הַמ"ח וְהַמ"ז שְׁלוֹ, אֱלֹמְלָא שָׁנַת הַמ"ז שְׁלוֹ לֹא הָיָה מְגִיעַ לְשָׁנַת הַחַמְשִׁים.

חובתינו הראשונה, עוד טרם שאנו מבקשים "בתבנו בספר החיים" לשנה החדשה היא להודות לה' על השנה שעברה. בכל שנה האדם מבקש מהקדוש ברוך הוא שיכתוב אותו בספר החיים, ואיך הוא שוכח את חובתו להודות לה' על השנים הטובים שפגג נתנם לו?

והודעה לאו מילתא זוטרתא הוא. מכל החיובים המטלים על האדם בעולם הזה, החיוב היותר נחוץ הרובץ על האדם הוא להפיר חסדי השם עליו. וכבר הנה רוח ה' על המשורר (תהלים צ"ב): מזמור שיר ליום השבת, טוב, הידעת מהו הטוב האמיתי להאדם? להודות לה'. ולא רק להודות לו, אלא גם לשורר לשמו הגדול, ולומר לשמך עליון.

נמצא שהחוב הראשון על האדם בחדש אלול, לצורך חודש אלול עצמו ולצורך יום הדין הבא אחר חודש אלול, הוא להודות לה' על שהיה לו שנה טובה וברוכה. והנה האדם עומד עכשו בסוף השנה וסיפורו הנפלא בידו:

אכל סעודות כמעט בכל יום.

שכב במיטה כמעט בכל לילה, אף לילה אחת לא לן בתוך תחנת הרקבת.

לבש מלבושים בכל יום.

כל פך טוב היה להאדם, מה היה חסר לו?

מי שתמרה לו הבנה זו נכשל בחיוב העקרי שלו לא רק ביהודי, אלא כבן אדם ממיין האנושי. שכן חובת כל היצורים, הלא זאת היא חיוב כל אשר נשמה באפו, להודות להלל לשבח לפאר לרומם להדר לברך לעלה ולקלם, חיוב על האדם להודות להקדוש ברוך הוא בכל מין ואופן הודעה שאפשר. הקדוש ברוך הוא אומר: נתתי לך שנה ישנה ורעננה, ואתה חי וקיים עכשו פתוצאה מאלפי טובות שעשיתי לך. הפליות שלך עובדות, הלב פעם בכל יום בלי הפסק, סיבוב הדם פעל בכל יום, כל מהלך הדם בתוך הגוף הוא נפי נפים. כל דבר קטן בגופו של אדם הוא גם עמוק ומסתעף שהקדוש ברוך הוא עושה להאדם בכל עת.

ואחר כל השנה של טובות מפלאות פאלה אנו עומדים לבקש לשנה החדשה "בתבנו בספר החיים"? ומה עם השנה שעברה? השכחנו כבר ממנה? היצאנו ידי חובתינו כלפיה? ונהו החיוב הגדול המטל על האדם.

יקיים מיילי דברכות

בגמרא (בבא קמא ל): האי מאן דבעי למהוי חסידא – מי שרוצה להיות חסיד, דתינו חסיד המתחמד עם קונו – יקיים מיילי דברכות, ילמוד הלכות ברכות. והנה ברכות פולל דברים רבים: ברכות הנקנין הכולל ברכה לפני אכילה או שתיה ולאחריהם, ברכה קודם השינה, באשר קם ממטתו מברך להמתויר נשמות

לפגרים מתים, כל היום מסוככים אנו בברכות וזהו עבודתנו: להגיד בבקר חסדך. להגיד לה' חסדו שגומל אתנו מן הבקר, ואמונתך פלילות. וחסדו עומד אתנו עד לתוף הלילה, שכן אמונה היא מלשון ויהי ידיו אמונה, שנשאר באותו מצב בכל הזמן.

שבת הברכה אינו מתבטא באמירה לכה, אלא צריך להבין ולהתבונן ולהפיר מה שגמל הקדוש ברוך הוא עמנו. האדם הולך על רגליו, כמה בני אדם נבצר מהם כוח נפלא זה שכבר הרגל אצל האנשים כאילו הוא בא מאליו, וזהו ברכת המכין מצעדי גבר. החשב אדם פעם על חסד נפלא זה? בעת ההליכה ברחוב אסור שוב לברך את ברכת המכין מצעדי גבר, כיון שכבר ברך אותה בתפלת השחר עת היה נים ולא נים, אבל על כל פנים יחשוב באמצע היום על דבר הפלאי הזה ויברך בלבו בעת ההליכה: המכין מצעדי גבר, הנה עשה הקדוש ברוך הוא אתי חסד גדול שאני הולך על שתי רגלי.

בעת שהאדם רוצה לחצות את הרחוב מסתכל הוא בכל הצדדים, פונה לכאן ולכאן לראות אם אפשר לו לעבור ולא יתרג חס ושלום, נמצא שעניי האדם הם המקימים את חייו. האם האדם מודה לה' על העינים? בשאמר בבקר פוקח עורים עדיין היה עיניו עצומות... יפקח עיניו ויברך לקל חי שנתן לו מכונה נפלאה של עינים.

וזהו קבלה נכונה לשנה הבאה לטובה, שינצל השנה הבאה להודות ולהלל לה' על כל הטובות והנפלאות שעושה תמיד. אין זה מדת חסידות להודות לה', זהו תחוב הראשון של האדם. אפילו גוי גמור בלתי תרבותי תדר בארצות אפריקה מיושבי אהלים וקדר רובץ עליו חיוב להודות לה', שכן חובת כל היצורים! הבה לה' משפחות עמים, תנו כבוד לה' כל משפחות הגוים! אפילו גוי זקן יקרא לכל משפחתו ויאמר להם: "בנים, בלנו היום חיים. הבא ניתן שבת והודאה ליוצרנו הקדוש ברוך הוא". על כל משפחות הגוים מוטל חיוב זה מצד השכל להודות לה', אלא שהם אינם עושים את המטל עליהם, וידענו היטב מה תהיה אחריתם. אבל אנו עם הנבחר בודאי חייבים אנו להודות תמיד להקדוש ברוך הוא, כי גבר עלינו חסדו. שפחר בנו הקדוש ברוך הוא מכל העמים, ורצה בנו, ורומם אותנו מכל הלשונות, וקידש אותנו במצותיו.

וזה החוב הראשון לחודש אלול, על האדם ללמוד פירוש המילות של הסדור. להודות, יש לו באור מיוחד, להלל, יש לה באור מיוחד, וכן לארץ כל התפלה. כל הלשונות של שבת אינם לשונות נכפלים, אלא כל אחד מהם מבטא איזה מין שבת שהלשונות הדומות אינם מבטאים.

בורא פרי העץ

בגמרא (ברכות ל"ה): אמר רב יהודה אמר שמואל כל הנהנה מן העולם תזה בלא ברכה כאילו נהנה מקדשי שמים, שנאמר (תהלים כ"ד) לה' הארץ ומלואה. ר' לוי רמי: כתיב לה' הארץ ומלואה, וכתיב (תהלים קמ"ו) והארץ נתן לבני אדם? לא קשיא, באן קודם ברכה באן לאחר ברכה.

בשָׂאֲדָם נִכְנָם לַחֲנוּת וְלוֹקַח פִּירוֹת וּמִכּוֹן צְעָדָיו לִיצֵא מִתְחַנּוֹת, יִצְעַק עָלָיו בְּעַל תְּבִיטָה: "סְלִיחָה, שְׂכַחְתָּ לְפָרַע". אוּלַם אֲפִילוֹ בְּשִׁתְּקוֹנָה בְּכָר פָּרַע לְמוֹכֵר מַחִיר הַפִּירוֹת, עֲדִיין לֹא פָּרַע לְהַקְדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא שְׁלוֹ הָאָרֶץ וּמְלוֹאָהּ, שְׁיַצֵּר אֶת הַפִּירוֹת, וְגַם בָּרָא תַבַּל וַיּוֹשֶׁבֶי בָּהּ. הַקְדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא בָּרָא אֶת הָאָדָם שְׂיוֹכֵל לְאוֹכְלָהּ, וְהַכִּין מְכוּנָה מְאוּד נִפְלְאָה בְּתוֹךְ הָאָדָם שֶׁתַּעֲבֵל אֶת הַפִּירוֹת, תִּזְרַק הַפְּסוּלָת לַחוּץ וְאֵת הַטּוֹב תַּחֲלַק בֵּין הַדָּם וְאִיבָרֵי הַדָּם בְּמִקְוֹמוֹת שֶׁכֹּה נְחוּצִים חֲלָקִים אֵלָיו. וּמִיִּשָׁב הָאֲמוּרָא רַבִּי לְוֵי אֶת הַפְּסוּקִים, שְׁעַל יְדֵי הַבְּרָכָה שֶׁהָאָדָם מְבָרֵךְ, נוֹתֵן לוֹ הַקְדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא רְשׁוּת לֶאֱכֹל. נִמְצָא שֶׁבְּשִׂאֲנֵנו רוֹאִים בְּרַחוּב אֲנָשִׁים הוֹלְכִים עִם שְׂקִיּוֹת גְּדוֹלוֹת מְלֵאוֹת פִּירוֹת וְכֹל מִינֵי מִיֵּלֵי דְמִיּוֹן שֶׁקֵּנוּ, יוֹדְעִים אֲנֵנו שְׂבוּלָם גְּזוּלָנִים וְחִמְסָנִים הֵם! עַד שְׂיִבְרָכוּ לְהַקְדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא שְׁלוֹ הָאָרֶץ וּמְלוֹאָהּ תַבַּל וַיּוֹשֶׁבֶיהָ.

אֲבָל בְּשִׁמְבְּרָךְ צָרִיךְ לְבָרֵךְ עַל פִּי הַהֲלָכָה הַקְבוּעָה לְכָל הַבְּרָכוֹת לְפָרְטִייהֶן. בְּשֵׁם שְׂאֵי אֲפֹשֶׁר לְקַנּוֹת רַק עִם הַמְטַבֵּעַ שֶׁהַפִּיקָה הַמְלוּכָה, וְהַמּוֹכֵר לֹא יִקְבֵּל מִתְקוֹנָה מְטַבְּעוֹת שֶׁהוּא בְּעַצְמוֹ אוֹ אֲפִילוֹ שֶׁמְלוֹכָתוֹ אַחֲרֵת טְבַעְהָ, בֵּן לֹא יִתְכַן לְקַבֵּל רְשׁוּת מִהַקְדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא לֶאֱכֹל הַפָּרִי רַק אִם מְבָרֵךְ בְּמְטַבֵּעַ שֶׁטְּבַעוֹ חֲכָמִים בְּהֲלָכוֹת בְּרָכוֹת. וְלִכֵּן עַל הָאָדָם לְלַמּוֹד אֶת הַהֲלָכוֹת בְּדִי לִידַע אֵיךְ וּמָה לְבָרֵךְ, וְאֲפִילוֹ בְּשִׂאֲמוֹר הַבְּרָכָה בְּהֲלָכְתָּהּ עֲדִיין צָרִיךְ לְהַכְנִים כָּל עוֹמֵק מַחְשַׁבְתּוֹ בְּתוֹךְ הַבְּרָכָה.

מִלְּבִישׁ עֲרוּמִים

וּכְאֲשֶׁר הָאָדָם אוֹמֵר הַבְּרָכָה מִצְהִיר הוּא שֶׁהַקְדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא בָּרָא אֶת הַכֹּל וּמְלוֹאָהּ הָאָרֶץ קִנְיָנוּ, וְעַל הָאָדָם לְהַכִּיר שֶׁהַקְדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא בְּעָלָיו הַבְּלַעְדֵי שֶׁל הָעוֹלָם כּוֹלֵו וּמָה שֶׁבְּתוֹכוֹ. בְּשִׁתְּקוֹנוֹ לֹבֵשׁ מְלָבוֹשׁ חֲדָשׁ אוֹ אֲפִילוֹ יֵשֶׁן, יִחְשׁוֹב בְּפֹה טוֹב יֵשׁ בָּהּ. בְּפֹה מִן הַמוֹמַחִיוֹת מְשַׁקְּעַת בְּלָבוֹשׁ זֶה, בְּאַרְיֵגַת הַלְבוּשׁ, בְּפִתְתוֹרִים, בְּחוּרֵי הַפְּתוֹרִים, בְּפִיסִים, הֵלֵא צְרִיכִין חֲמִישִׁים בְּרָכוֹת לְכָל מְלָבוֹשׁ, וְאֲנֵנו כּוֹלְלִים הַכֹּל בְּבְרָכָה אַחַת: בְּרוּךְ מְלָבִישׁ עֲרוּמִים! חוֹבֵת הָאָדָם לִיקַח זְמַן וְלִחְשׁוֹב חֲשִׁבוֹנוֹ שֶׁל עוֹלָם עַל כָּל הַטּוֹבוֹת שֶׁעוֹשָׂה עִמּוֹ הַקְדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא בְּכָל עֵת וְזְמַן.

נִמְצָאנוּ לְמַדִּים שֶׁהַזְכוּת הַיְחִידִי שֵׁישׁ לְאָדָם לְקַבֵּל וְלַחֲנוּת מְכַל הַטּוֹב שֶׁהַקְדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא נוֹתֵן, הוּא אֵךְ וְרַק בְּשִׁתְּקוֹנוֹ מְכוּוֹן אֶת דַּעְתּוֹ לְהוֹדוֹת לְהַקְדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא עַל הַטּוֹבוֹת הָאֵלֵיו. וְלִכֵּן, בְּשִׂאֲנוּ עוֹמְדִים עַל סֵף שְׁנֵה חֲדָשָׁה חוֹבוֹתֵינוּ הוּא קוֹדֵם הַכֹּל לְהוֹדוֹת לְה' עַל כָּל הַטּוֹבוֹת שֶׁל הַשְּׁנָה שֶׁעָבְרָה, הָאָדָם צָרִיךְ לְהִרְאוֹת לְהַקְדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא שֶׁמְכִיר הוּא אֶת עוֹמֵק הַטּוֹבוֹת שֶׁהַקְדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא עוֹשָׂה עִמּוֹ וְשֶׁבִיכְלָתוֹ לְהוֹדוֹת לוֹ עַל זֶה. אִם לֹא, הַקְדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא אוֹמֵר: בֵּן אָדָם יִצִּיר כְּפִי, גְּזוּלָת אֹתִי וְחִמְסָת אֹתִי בְּכָל הַשְּׁנָה שֶׁעָבְרָה, וְכַעַת אֲתָה מְבַקֵּשׁ מִמֶּנִּי חַיִּים לְשָׁנָה הַחֲדָשָׁה בְּדִי שֶׁתּוֹכֵל לְגַזֵּל אֹתִי גַם בְּשָׁנָה הַבָּאָה?

וְהַבְּרָכָה הוּא הַמְחַנְנֵךְ הַדְּגוּל וְהַנְּפֵלֵא. הַבְּרָכָה מְחַנְנֵת אֶת הָאָדָם לְהַכִּיר שֶׁכָּל הָעוֹלָם שְׂיִיךְ לְהַקְדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא וְהוּא יִתְבָּרֵךְ מִשְׁפִּיעַ מִטּוֹבוֹ עַל הָאָדָם. הַבְּרָכָה אוֹמֵרֵת לְאָדָם: הֵלֵא תִדַּע שֶׁבְּרַאשִׁית בָּרָא אֱלֹקִים אֶת הַשָּׁמַיִם וְאֶת הָאָרֶץ!

ומכיון שדבר זה הוא יסוד מאוד נעלה בכל חיי האדם בעולם הזה, שיידע את בוראו ויכונן לבו אליו, ודבר זה צריך הרבה מחשבה, הרבה זמן, והרבה פוחות, אם כן הוא אחד מהדרכים להתכונן ליום הדין הבא עלינו למופת. יחשוב האדם כל הפוכות שהקדוש ברוך הוא עשה עמו מאת מוצאי יום כפור שעבר, מרגע שבא הביתה והיה מוכנים עבורו מאכלים ומשקאות טובים. האם חשב האדם פעם על טובה זו, ועל כל הזמנים שבאו אחר כך, החדשים השון וכסלו כמה טובים היו הימים והלילות, ימי שבת ויום טוב, כמה מיני שמחה היה לו, כמה נחת היה לו מהילדים? לכל המחשבות הללו ממתנינים למעלה שהאדם יחשוב בזה בחדש אלול בשעושה לו דין וחשבון על השנה העברה וליתן הודאה להקדוש ברוך הוא על זה, מרם שיש לנו החצפה לבקש לחיים טובה לשנה החדשה.

העבודה של ראש השנה, להרגיש מלכות ה'

מקשים העולם: שאם ראש השנה הוא יום הדין, הלא היה מתאים יותר לעסוק כל היום בתשובה, ואיך אנו מניחים את התשובה וכפרה לאחר ראש השנה, ובראש השנה עצמו כל התפלה מוסדת לקבלת מלכות שמים ואין כמעט זכר בתפלת ראש השנה לתשובה וכפרה?

הרי מסדר הדברים מוכח שנחויץ לנו יותר הענין של מלכות, וכשנצליח לקבל איזו השגה במלכות שמים כבר הועלנו הרבה לעצמנו. והבאור בזה, דכתיב (תהלים קי"א): **ראשית חכמה יראת ה'**. ראשית חכמה היינו המבחר שבחכמה, כמו ראשית אוני, המבחר שבכחי. ראשי בשמים, המבחר שבבשמים. ראשית שמנים, המבחר שבשמנים. והמבחר שבחכמה הוא יראת ה', אין לך חכמה עמוקה בעמקותה ואין לך חכמה שגדולה בגדולתה. ואיוב נשא משלו (פרק כ"ח): **ויאמר לאדם, תקדוש ברוך הוא אומר להאדם, הן יראת ה' היא חכמה וסור מרע בינה**. והחכמה הגדולה והנוראה של יראת ה' הוא התקון לכל המכשולים. אם מתחזקים באמונה שהינו יראת שמים, הכל ממיילא מתוקן. ולכן בראש השנה שהוא היום הרת עולם בו ביום עוסקים לקבל עול מלכות שמים, וממיילא יכולים אחר כך בעשרת ימי תשובה ויום כפור לתקן הפרטים היינו המעשים, על ידי תשובה והרטה.

הרי הסדר שהציבו חכמינו זכרונם לברכה מלמד אותנו שלא מתחילים במעשים, אלא בעבודת השכל של אמונה וקבלת עול מלכותו יתברך, והתוצאה הישירה הם מעשים של תשובה ומעשים טובים הבאים בעקבותיהם בעשרת ימי תשובה. העבודה של ראש השנה היא לקבל הרגשה בה' מלך ה' מלך ה' ימלוך לעולם ועד, וזו ההכנה הנחוצה ביותר ליום הדין.

וכדברים האלו דבר בקדשו בעל החובת הלקבות בארוכה בהקדמתו לשער עבודת האלקים. ומבאר שם למה בספרו מתחיל הוא בשער היחוד ולאחריו כן שער הבחינה (דהיינו לבחון ולהתעמק ברבוי החסדים הנפלאים שבבריאתו), ואחר כך שער עבודת האלקים. ומסביר שבלי התבוננות יסודית בכל חסדי ה' וכלי התרגושה בחסדי ה' לא יתכן להיות נכנע להקדוש ברוך הוא, ורק אחרי שמבינים חסדי ה' בעמקות אפשר לקבל הרגשה של הכנעה. וכמו שרוח ה' דבר בפני נעים ומירות ישראל (תהלים קט"ו): **מה אשיב לה', האיך אדם**

בא להרגשה של חיוב הודאה לה? רק אחרי שמכיר כל תגמולוהי עלי, שמוטל על האדם חיוב גדול כלפי הקדוש ברוך הוא. והרי אי אפשר לשלם לו, כי מי הקדימני ואשלם, אמר הנביא. ולכן באה לאדם הרגשה נפלאה זו: מה אשיב לה, תיש דבר שבזה אוכל להשיב להקדוש ברוך הוא? וכלשונו של החובת הלכות: "שתכנעה זו (תייגו הספרה בספרי ה) הוא יסוד לעבודת ה', ובלי זה אי אפשר להיות עובד ה'."

החובת הלכות מחדש לנו הידוש בגדר מהות עבודת ה'. שאם תיינו שואלים מה זה עבודת ה', הרי כל אחד היה עונה שעבודת ה' פרושה קיום התורה לכל פרטיה ודקדוקיה. אבל החובת הלכות פותב שגדר עבודת ה' היא ההכנעה, דהיינו שמקבל הטובה מרגיש מחיב למטיבו, ובגלל הרגשת חובה זו מחפש הוא דרכים לפרע חובותיו. והנה כל ענין ההטבה לחבירו הוא בפשטת חסר לו משהו או צריך עזרה במשהו, מספקים לו מחסורו או עוזרים לו ועל ידי זה מטיבים אתו. ואפילו עבד המביא פום מים לרבו, מטיב הוא עם רבו הזקוק עכשו לכום המים, ועכשו העבד הוא המטיב.

ובעולם הזה בין אדם לחבירו לא נמצא עבודה של הכנעה, שכל עבודה הוא באמת הטבה שמטיבים למקבל. אבל עבודת ה' שונה בתכלית, שהרי אין לנו שום אפשרות להטיב עם הבורא כל עולמים, וכל עבודתנו הוא רק להראות כמה אנחנו נכנעים אליו. משל לילד המביא לאביו מתנה של מיני צעצועים, שאין לו דבר אחר מה להביא לאביו, והוא המטיב בכלל לא צריך לזה. הוא אשר העיר ה' את אזנו של עבדו מיכה הפרשתי לשמוע בלמודים (מיכה ו): כמה אקדם ה' אבף לאלקי מרום, האקדמנו בעולות, בעגלים בני שנה, הירצה ה' באלפי אילים ברבבות נחלי שמן?

והוא הקדמה נחוצה לראש השנה, שירגיש האדם שה' הוא המלך הבלעדי, והפונה ב"מלך" הוא שיש למלך את כל מה שתיחיד צריך, ובכחו לתת לו או למנוע ממנו, כי מלך שאין בכחו למשול על בני אדם אינו מלך כלל ואין מלך בלא עם. לדוגמא: השולט על שטחים עצומים של הרי חול, ארצות שלא עבר בהם איש מעולם, וחנין מזה אין בהם כלום, אם יכריזו עליו שהוא מלך, הרי זה גדות כלפי מלכי מדינות גדולות המלאות כל טוב, שהרי אפילו מלך אביון אינו. ולכן מקדם צריך האדם להבחין מה זה מלך, ואחר כך יכול להכריז כל היום "ה' מלך". ולקבל הרגשה זו שה' מלך צריכים להתבונן מה יש לו לאותו מלך, ואיזו חשיבות יש לזה אצלי.

חשיבות החיים – לא המתים יהללו קה

הרמב"ם מקשה קשיא חזקה: בשבתורה מתרה את עם ישראל שישמרו את התורה פתיב: אם שמוע תשמעו אל מצוות ה', אז ונתתי גשמיתם בעתו יורה ומלקוש, ואכלת ושבעת וגו'. וכל התורה מלאה בברכות אלו בשישראל ישמרו את הקותיה כמו: ונתתי שלום בארץ וגו'. ולמה התורה אף פעם לא מבטיחה שבזכות שמירתה יזכו לחיי העולם הבא, וכשיעברו על התורה אז לא יזכו שנשמטן יאירו באור החיים?

ונעתיק לשונו תזקב בהלכות תשובה (פרק ט' הלכה א'): מאחר שנודע שמתן שכרן של מצוות ותשובה שנזכה לה אם שמרנו דרך ה' הכתוב בתורה הוא חיי העולם הבא, והנקמה שנוקמים מן הרשעים שעזבו ארחות הצדק הכתובות בתורה היא הכרת, מהו זה שכתוב בכל התורה כולה אם תשמעו וגיע לכם כד, ואם לא תשמעו יקרה אתכם כד, וכל אותן הדברים בעולם הזה. כגון שובע ורעב, ומלחמה ושלום, ומלכות ושלכות, וישיבת הארץ וגלות, והצלחת מעשה והפסדו, ושאר כל דברי הכרת. כל אותן הדברים אמת היו ויהיו, ובזמן שאנו עושין כל מצוות התורה וגיעו אלינו טובות העולם הזה כולן. ובזמן שאנו עוברים עליהם תקראנה אותנו הרעות הכתובות. ואף על פי כן אין אותן הטובות הן סוף מתן שכרן של מצוות, ולא אותן הרעות הן סוף הנקמה שנוקמין מעובר על כל המצוות.

ומתריץ הרמב"ם: ...נמצא פירוש כל אותן הברכות והקללות על דרך זו. כלומר, אם עבדתם את ה' בשמחה ושמרתם דרכו, משפיע לכם הברכות האלו ומרחיק הקללות עד שתהיו פנויים להתחכם בתורה ולעסוק בה כדי שתזכו לחיי העולם הבא וייטב לך לעולם שכלו טוב ותאריך ימים לעולם שכלו ארוך, ונמצאתם זוכין לשני העולמות, לחיים טובים בעולם הזה המביאים לחיי העולם הבא. שאם לא יקנה פה חכמה ומעשים טובים אין לו פמה יזכה, ואם עזבתם את ה' ושגיתם במאכל ומשתה וזנות ודומה להם, מביא עליכם כל הקללות האלו ומסיר כל הברכות, עד שיכלו ימיכם בבהלה ופחד ולא יהיה לכם לב פנוי ולא גוף שלם לעשות המצוות כדי שתאבדו מחיי העולם הבא, ונמצא שאבדתם שני עולמות. שבזמן שאדם טרוד בעולם הזה בחולי ובמלחמה ורעבון אינו מתעסק לא בחכמה ולא במצוה שבהן זוכין לחיי העולם הבא, עד כאן לשונו.

ותרוץ הרמב"ם ברור. ששכר הגדול ביותר הוא בעולם הזה שהוא עולם המעשה וכאן יכולים אנו לעשות עוד מצוות ומעשים טובים ולעסוק בתורה. כל זמן שהאדם חי יכול הוא לעשות פעלים לטובה, אפשר לו לזבד את נשמתו יותר ויותר, בכל רגע שהאדם פאן בעולם הזה יכול הוא להשלים עצמו בכל מיני השלמות, והגדול מהם הוא להכיר את הנותן ברוך הוא, ולברך ברכות ולהודות לה'. מי שמת בחצי ימיו בודאי יקבל שכר על כל מה שעבד את הקדוש ברוך הוא בעולם הזה, אבל חסרים לו פמה שנים שבהם היה יכול להשלים נפשו, לזכרה, לטהרה ולצחצחה. ולכן כל אחד רוצה לזכות באריכות ימים, הכל כדי שנזכה לעסוק בתורה ובמצוות כדי שנקבל שכר בעולם הבא שהוא נצחיות.

ולכן אין התורה מדברת אודות שכר תקטן של עולם הבא, אלא על השכר הגדול, שהוא לחיות בעולם הזה בשלום ובשלחה, כדי שיוכל לעסוק בתורה ובמצוות בחייו. חיים אינם ענין של יותר שמחה לחוד, יותר חתנות, מעדנים טובים וכו', הפונה של חיים הוא היכלת להשלים את עצמו יותר ויותר. ויש פמה מיני השלמות שבהם צריך האדם להשלים עצמו. בודאי צריך ללמוד מסכתות הש"ס כדי שיהיו מחדדים בפיו, יש פמה דברים נחוצים, אבל הכי גדול והנחוץ שבכולם הוא חיוב ההודאה להקדוש ברוך הוא, וליתן את שירת החלל להקדוש ברוך הוא על החיים שקבלנו בשנה שעברה.

זכרנו לחיים

ולכן מבקשים אנו שהקדוש ברוך הוא יתן לנו חיים, כדי שנוכל לעשות את המוטל על האדם החי, להללו ולשבחו בכל עת מצוא. וכמו שאמר המשורר בעת אשר רוח ה' פעם בקרבנו (תהלים קי"ט): **תחי נפשי ותהללך**. תן לי חיים כדי שאוכל להללך, ולסבך זו האדם כאן בעולם הזה, כדי לשוב שמו של הקדוש ברוך הוא.

ועכשו נבין שמוטל על האדם להבין הערך של "חיים", אם לא מבינים את ערך "החיים" לא יתכן להבין משמעות של "מלך". עיקר קבלת מלכות ה' הוא ההכנה שיש לו יתברך פה על החיים שלנו בדיוק כמו מלך הדיוט שבזה הוא נקרא מלך ומפירים במלכותו היות שיש בכחו לנהל את חיינו. **כאור פני מלך חיים**. בלשון מלך מאיר פנים כולם מרגישים בטוהים בחייהם, ואם אין המלך מאיר פניו כולם מפחדים מפניו. במה דברים אמורים, בשמיעת ריבוי את החיים. אבל כאשר חסרה לגמרי ההרגשה של חשיבות החיים, אז אין הרגש בכבוד המלכות, וגם אין הרגש אמיתי באימת המות, ואכול ושטה פי מחר נמות אומר הרשע.

המוציא לחם מן הארץ

מי שאוכל לחם ולא התבונן אף פעם בחסדים שיש בפרוסת הלחם, האם אפשר לו שירגיש איזו הרגשה של הכרת הטוב להקדוש ברוך הוא על כך שיש לו לחם? וכי חשב פעם על כך שהלחם מעניק לו חיות והכל על פי ה', בכתוב (דברים ח'): לא על הלחם לבדו יהיה האדם פי על כל מוצא פי ה', הרי הלחם על פי דבר ה' נותן חיות להאדם. וכמה נפלאות יש בלחם עד שמוגיע לשלחנו של אדם? קשין מזונותיו של אדם בקריעת ים סוף (פסחים ק"ח). ואם על הים ראו חמשים ומאתים מבות, הרי שבמזונות יש לכל הפחות ר"ג נפים. הלחם בא מעפר. ויש בתוכו כל החמרים של עפר ואי אפשר לאכול עפר, אלא שהקדוש ברוך הוא עשה מכוונה בחכמה אין סוף שחומרי העפר יוציאו את החטים כדי שיוכל האדם לעשות בו לחם. וכמו שבקריעת ים סוף הגיעו כלל ישראל להפירה חדשה במלכות שמים ושירה חדשה שבחו גאולים, חיינו ששרו "ה' ימלוך לעולם ועד", כי הכירו בהפירה חדשה שלו יתברך תכרע כל ברוך, וכל קומה לפניו תשתחוה, וכל הלכבות יראו אותו כי הוא בעל יכולת הכל, כך גם בחתיכת לחם יש אותו ענין של התחזקות אצל האדם בהפירת מלכות שמים. אלא שחסרה להאדם ההתבוננות, אבל מי שיתבונן היטב ודאי יבא להרגשה אמיתית במלכות ה', וקנה קנין נצחי לנפשו ומדוכי לגופיה בעולם הזה זכי לנפשיה לעלמא דאתי, אשרי לו.

העיקר לאהוב את עצם החיים

כל זה הנו פרט אחד מהחיים, אבל עיקר העקרם הם עצם ה"חיים". כל אחד צריך להרגיש מתיקות החיים ברוחניות ובגשמיות, להרגיש הנאה בשאיפת אויר לתוך הראות, להתבונן במה אשר יש בכל רגע ורגע של חיים, לא לחכות חס ושלום להודעת הרופא שיש לו רק עוד ימים ספורים ואז פתאום

יתחיל להרגיש כפמה טוב להיות בחיים. ומה גם אם יוסיף מחשבה שבכל רגע של חיים יכול לקנות נצחיות, נצח נצחים של תענוגים ועידונים, ותענוגים פאלה שרק הקדוש ברוך הוא יכול להמציא. ולכן אחרי התבוננות זו בשבאים לבקש על החיים, אז פורצת הבקשה: כתבנו לחיים, והמלים מקבלים משמעות עמוקה אצל האדם ויש לו הרגשה ברורה שיש מלך אדיר שבכחו לתת חיים.

היוצא מדברינו, שההקדמה לימים הנוראים ולמעשים טובים הוא האמונה במלכות ה'. וההקדמה להרגיש מלכות ה' הוא ההתבוננות בחסדי ה' להבין כפמה טובים הם החיים שמושפיע בעל החיים.

חפץ בחיים

מבקשים אנו: זכרנו לחיים מלך חפץ בחיים. והנה הקדוש ברוך הוא בודאי חפץ הוא בחיים, השאלה היא אם אכן אנחנו חפצים בחיים. עבודה הראשונה של האדם היא להראות על ידי מעשיו כפמה כל יום של חיים חשוב אצלו. כפמה חשובה לו כל שעה של חיים, כפמה מעריך הוא כל רגע של חיים.

ודבר זה למדנו מדברי רבותינו (מכות י): בדרך שאדם רוצה לילך מוליכין אותו. נמצא שה"מוליכין אותו" תלויה בכמה הוא "רוצה", מי שיש לו רצון יותר אז ה"מוליכין אותו" יהיה ביותר סיעתא דשמיא. רבותינו מעתיקי השמועה ספרו לנו על רבי יהודה נשיאה (תענית כ"ד) שגזר תענית והתפלל לגשמים ולא נענה. והבין שהוא איננו חשוב כל כך בעיני הקדוש ברוך הוא, ואמר: אוי לו לדור שפך עלתה בימיו, ומבאר אחר כך: חלש דעתיה ואתי מיטרא, שאחרי החלישות הדעת מדדו בשמים שעכשו תפלותיו באות מקירות לבו ונענה מן השמים. כמבואר בחז"ל (ברכות י) על הפסוק (ישעיה ל"ח): ויסב חזקיהו פניו אל הקיר ויתפלל אל ה'. מאי קיר? אמר רבי שמעון בן לקיש מקירות לבו. יש חלל הלב ויש בשר הלב. תפלה הבאה מחלל הלב, אף על גב שזוה גם לב, אין מותרים לענות בשמים. אבל תפילה הבאה מבשר הלב, מקירות לבו, מיד עונים לו מן השמים.

כל שהאדם רציני יותר מסייעים לו יותר, זהו הפלל של בדרך שאדם רוצה לילך מוליכין אותו. מי שמתפלל בקלות בלי התאמצות, גם מן השמים אין מתאמצים לענותו, אבל אם התפלה מוגעת מקירות הלב, גם בשמים מתאמצים לענותו. ולכן כך היה אצל הקדמונים שבשמים שמעו תפלותיהם ואצלינו בעונותינו הרבים אין שומעים, מפני שהסרה לנו הפנימיות, ה"רוצה שלנו" הוא חלוש מאד, מפילא המוליכין גם בן חלש.

ואחרי שרוצים חיים ומתבוננים בחסדי החיים, ומגיעים להרגשה שהקדוש ברוך הוא הוא המלך על החיים ומבקשים על החיים בלב אמת, אז יזכה לחיים לשנה החדשה.

יסוד הראשון של התורה שהקדוש ברוך הוא הוא המציאות האמיתי היחיד

בתורה ישנם שני יסודות עקריים. הראשון הוא, בראשית ברא אלקים. והקדוש ברוך הוא ברא את העולם ועשה יש מאין בדבורו, בדבר ה' שמים נעשו, והקדוש ברוך הוא הוא מנהיגו ובעליו של העולם ומחדש בטובו בכל רגע תמיד מעשה בראשית.

כל העולם פולו דמיון הוא, הוא דמיונו של הקדוש ברוך הוא, אבל אין שום מציאות אמיתי של "עולם", ורק דבר אחד אמיתי יש בכל המציאות והוא הקדוש ברוך הוא. וכלשונו של רבנו הרמב"ם (הלכות יסודי התורה פ"א ה"ד): הוא שהנביא אומר וה' אלקים אמת. הוא לבדו האמת ואין לאחר אמת באמתתו והוא שהתורה אומרת אין עוד מלבדו, כלומר אין שום מצוי אמת מלבדו כמותו, עד כאן לשונו.

אנחנו, גופותינו מרכבות מחומרים שונים שבהתחלפות הזמן כולם שבים לעפר ומתמוגגים לאין ואפס. מציאותינו פולו דמיון, בעוד מאה שנים לא ימצא מפלנו שום דבר, כלום לבד מהנשמה הפהורה ששבה למקור מחצבתה להקדוש ברוך הוא. היש בנו אמת? פולו דמיון. רק ה' החי וקיים לנצח הוא אמת, כאן בעולם הזה הפל דמיון שוא.

היסוד השני בתורה, הקדוש ברוך הוא רוצה רק בעם ישראל

הנקודה השנייה היא שהקדוש ברוך הוא חושב רק אודות כלל ישראל. וכמו שהתורה מכרזת (דברים י'): הן לה' אלקיך השמים ושמי השמים הארץ וכל אשר בה, רק באבותיך חשק ה', ובגלל אהבה זו להאבות, ויבחר בזרעם אחריהם, ואיזה זרע? בכם. ובחירת ה' היא עד פיום הזה אשר אנו עומדים בו בעת. מפל הבריאה בולח "משמי השמים ועד מתחת לתהום" רצון הקדוש ברוך הוא סובב סביב עם ישראל, והו הפל הגדול שבתורה.

בשהולכים ברחוב ורואים כל מיני אנשים מאמות שונות, על היהודי להבין שרק יהודים שומרי התורה הם הנחוצים בכל התמונה וכל השאר באילנות ובעשבי השדה הם. הן גוים כמר מדלי, עמים גדולים וחזקים בנקודת עין הקדוש ברוך הוא הם רק בהחלודה הפרה שעל הדלי שבה שואבים מים, וכל הגוים כאין ואפס נגדו וכהכל וריק נחשבו, הכל תכלים אין בהם ממש. עיקר מחשבתו של הקדוש ברוך הוא הוא אודות עם ישראל, רק זה ולא שום דבר אחר, באבותיך חשק ה', עם ישראל נחלת הקדוש ברוך הוא הוא, אנו בניו והוא אבינו, בנים אתם לה' אלקיכם, רק ישראל הם בניו של הקדוש ברוך הוא.

הנקודה היסודית של האמונה בולח ועל כל אחד לחשוב בזה ברציפות, היא שה' הגדול שהוא חי וקיים מציאותו פולל חכמתו ומחשבתו הגדולה, ומחשבתו מרבות על ענין אחד בכל תכל ומלואה: עם ישראל! זהו חלק מאמונתנו, ומי שיש לו נקודה חלושה באמונה זו הוא בסכנת רוחנית גדולה. צריכים ללמוד ולהעמיק בנקודה זו שעם ישראל הם היחידים בתורה שהקדוש ברוך הוא דבר עמהם. האם מצינו פעם

בכל התורה וידבר ה' אל יואהן או אל פֶּעֶטְרִיק לאמר? האם מתיחסת התורה לשום אויפה אחרת, להבבליים להרומיים לרוסים או לארצות הברית? לא!

וזהו שפדרו הקדמונים בתפלת ערבית: וְאַמוֹנָה כָּל זֹאת וְקִנִּים עָלֵינוּ כִּי הוּא ה' אֱלֹהֵינוּ וְאֵין זִוְלָתוֹ, זֶהוּ הַיְסוּד הַרְאִשׁוֹן, וְהַיְסוּד הַשֵּׁנִי הוּא: וְאַנְחֵנוּ יִשְׂרָאֵל עַמּוֹ.

היחיד כחלק בתוך כלל ישראל

בהתקרב יום הרת עולם, בפשבל פאי עולם עוברים לפני הקדוש ברוך הוא כבני מרון והקדוש ברוך הוא פוקד כל יצורי קדם וזוכר מעשים רבים והמון בריות עד אין תכלית, עלינו להבין ענין חשוב: בזמן שבית המקדש היה קיים והיו מקריבים קרבנות ציבור תמידים בסדרם ומוספים בהלכתם היה לכל ישראל חלק בקרבנות אלו על ידי קיום מצות מחצית השקל. כל איש יהודי נתן את תרומת ה' מחצית השקל, וציווה התורה שכל ישראל יתנו מטבע שזה של מחצית השקל, העשיר לא ירבה והדל לא ימעיט ממחצית השקל, פולם היו נותנים אותה מטבע של מחצית השקל לפי חשבון של עשרים גרה השקל.

וכאן הפעין שואל: ביון שהיתה צורך בהתנדבות העם לצורך קרבנות ציבור למה לא קיבלו מעשיר הרוצה ליתן נדבת לבו יותר ממחצית השקל? והתשובה היא, שפונה התורה בזה שמחצית השקל יהיה כח המאחד את כלל ישראל בקרבנות הציבור, לא לבד הכהן המקטיר הוא המגיש הקרבן לה' בצדקה, אלא כל ישראל העשיר והעני, הלמדן ועם הארץ, שתפים הם בקרבנות הציבור. לשום איש לו חלק גדול מחבירו בשותפות הגדולה זו, בנתינת מחצית השקל הראה היהודי שהוא "חבר" בכלל ישראל, ובתוך עמו הוא יושב.

ואת זה חייב האדם לדעת בשמבקש מהקדוש ברוך הוא שנה טובה ומתוקה: שלא בזכות עצמו יקבל את זה אלא בזכות שהוא חלק של האויפה בוליה. וזהו פונת החכמים ששנו בלשון המשנה: "כל ישראל יש להם חלק לעולם הבא", החלק לעולם הבא אינה נתנת ליחידים, הוא ניתנה לכלל ישראל. החלק שכל יהודי מקבל לאחר מאה ועשרים שנה, הוא שהתורה והמצוות שעוסק בה והיראת שמים שקונה לנפשו נותנת לו הזכות להיות חבר בכלל ישראל, אותה אויפה הפיוחדת, מי כעמך ישראל גוי אחד בארץ, שלהם מגיע עולם הבא, שכל ישראל יש להם חלק לעולם הבא.

ולכן בשחאיש מתבונן לפני ימים הנוראים וחושב לנפשו באיזה זכות יבוא לפני הדר כבודו של הקדוש ברוך הוא? התשובה היא שפשתיחיד מקשר לכלל ישראל אז הוא בא כחלק מהעם ישראל בולו, אין האדם הנלכב רוצה לבוא ביחידות בשום פנים ואופן.

הכנה באיסור של מראית עין

ובדי להיות חלק מכלל ישראל צריך להתכלל בתוככי כלל ישראל, לא לפרוש מן הצבור, ואין להיחודי להתכלל לשום אומה או ארגון אחר. בודאי מותר לעסוק עם גוים לצורך פרנסה וכדומה, אבל ידע האדם שהוא שייך בפתיל בלתי מנתקת לכלל ישראל ולא יהיה לו קשר עם שום ארגון אחר, רק להארגון הנקרא "כלל ישראל".

ומכאן נבין האיסור של "מראית עין" הנוגע להלכות רבות בש"ס. שעל היהודי מטלת החובה שכלל ישראל יביטו עליו בעין טובה ולא בעברין. ולכן בשנחויץ לו לפרט כסף על מטבעות קטנות, וכדומה, לא יבגם לחנות שמוכרים שם טרפות, משום שברחוב נראה כאילו קונה הוא טרפה, ואפילו כשהוא מדקדק גדול ומקנה את המטבעות מחשש שמא נמצא עליהם פרורי טרפה, מכל מקום אל יבגם לחנות מוכרת טרפה מחמת חשש "מראית עין". זהו משל אחד מהמושג של התכללות בתוך כלל ישראל, והמקור לזה מן התורה הוא, מן הכתוב (במדבר ל"ב): והייתם נקיים מה' ומישראל. עם ישראל יהיה להם דעה טובה על האדם, מאוד נחויץ שהיחיד וכלל ישראל יהיו בשלום ובמישור ולא תתפרד החבילה.

אם יחליט איש לעזוב את הציבור ולגור בודד במדבר ששמה לא יטרידו אותו בני אדם ויהיה מנתק לגמרי מאנשים, יהיה האיש צדיק וחכם, אבל איש תזה הוא בשלון מוחלט. אפשר להצליח בעולם הזה ובעולם הבא רק בתוך עם ישראל.

על היחיד להתכלל בתוך ציבור שומרי אמונים להקדוש ברוך הוא

וזהו תפלתנו: על הצדיקים ועל החסידים, ועל זקני שארית עמו בית ישראל, ועל פליטת סופריהם ועל גרי הצדק ועלינו. גם אנו כוללים עצמינו בתוך עם ישראל ובזכות זה אנו מבקשים, ושים חלקנו עמהם. תשים את גורלנו בתוך עם ישראל כשבראשיהם הם הצדיקים והחסידים. ולומדים אנו מכאן דבר גדול: שהשייכות שלנו תהיה עם יהודים חשובים, יהודים שומרי תורה ומצוות בזהירות. טעות גדול להאדם לעקור דירתו מסביבה חרדית משום ששורר שם צפיפות ולילה לגור למקום מרוח הרחק משאון החרדית.

התקשרות היחיד עם הדורות הקודמים

למדנו איפוא כמה גדול הוא דבר זה להיות חלק מעם ישראל השומר נאמנות להקדוש ברוך הוא, אבל יש כאן עוד נקודה חשובה: על האדם להיות קשור בקשר אמיץ לדורות הקודמים, לחכמי ישראל מוסרי התורה ולעם ישראל ששמרו נאמנות לתורה במסירות נפש. הלומד גמרא לא ישבח להתקשר עם חכמי התלמוד התנאים והאמוראים הקדושים, יתקשר בקשר חזק לר' שמעון, ר' יהודה, ר' עקיבא, ר' אליעזר ור' יהושע. יתקשר בקשר אמיץ עם האמוראים שלומד את תורתם, ר' יוחנן, רב יהודה, רב הונא, רב ושמואל, אבני ורבא. להלומד את תורתם של הראשונים יש לו תזכות והפח הגדול להתקשר

להראשונים שכבר נפטרו. האמת היא שהם יותר חיים ממה שאנו חיים, הם חיים בגן עדן ודבריהם קיימים לעולמים, בני ישיבה מעינים ומיגעים עצמם על תורתם בכל קצות תבל מאז ועד עתה. דבר זה הוא נקודה נחוצה עד למאוד, לרבים מאתנו אינו מובן מה זה להיות מנתק מעמנו וממורשתנו.

האיש הנלכב מתקשר עצמו לאחרונים ולראשונים, לתנאים ולאמוראים, וגם להאבות הקדושים אברהם יצחק ויעקב. לומד הוא פרשיות התורה אודותם בעיון, ומעיין במדרשי חז"ל איך שמסבירים אין ספר פרטים נפלאים מחייהם של האבות, האמהות והשבטים, הנביאים הראשונים, הנביאים האחרונים, עזרא ונחמיה, העיון בקורות חייהם הוא עולם של אשר. הדרך היחידה להתקשר עם גדולי האומה לארך הדורות הוא אך ורק על ידי לימוד תורתם.

ולכן אותם שהם שמחים עם המציאות שהם שייכים לעם ישראל, הם מברכים בכונה את הברכה שלא עשני גוי. יש להם קשר עם יהודים יראים, אותם יהודים מוכנים הם לבא בראש השנה לפני מלכו של עולם ביחד עם כל היהודים היראים שבעולם באיש אחד. והקדוש ברוך הוא אומר: אני לא אשפוט אותך ביחיד אלא אשפוט את כל החבורה הנפלאה של כלל ישראל ביחד. בוחתינו ידלים מדי לבוא לפני הקדוש ברוך הוא ביחידים, זקוקים אנו לכה של ציבור שיחבר אותנו. ובכן מובן מה שרבותינו הקדושים מסדרי התפלות לא תיקנו לומר "כתוב אותי בספר חיים", אלא "כתבנו בספר חיים", כל היהודים היראים מהדר גאוןו יתברך ביום הדין הנורא ביחד. הכונה של חיים הוא בעולם הזה וחיים בעולם הבא, והכונה ביחד עם כל הצדיקים והחסידים החיים אתנו שהם פת הפעמיד את כלל ישראל. אנו מבינים עכשיו את אחד מהחייבים של יום הדין הבא לפני ראש השנה.

ארבע הצעות לחדש אלול

עכשו נציע ארבעה עצות בחיי היום יום, והם פנות שיעסק בהם היהודי כדי שתהא נפשו נכללת בתוך כל האומה באמת ויוכל לבוא ליום הדין ביחד עם כל ישראל, ביחד עם החסידים ואנשים שקנו שלמות גדול בנפשם. אמנם הם רק ארבעה מהמון דוגמאות, אבל כל אחד מהם לעצמו הוא הישג גדול לקונה אותו, וממנו ילמד מי שפותח את לבו לתשובה ולדמותם לשאר ענינים. שמעו הדברים כי נעמו.

דוגמא ראשונה – ואברהם מברכה

הקדוש ברוך הוא אומר לאברהם (בראשית י"ב): ואברהם מברכה, אני אברך אותם המברכים אותך. וכן שם הקדוש ברוך הוא בפני בלעם בן בעור מפתור אשר על הנזר (פסוק כ"ד): מברכה ברוך, אותם שהם מברכים את ישראל יהיו מברכים בעצמם. ולמדו אנו שאפילו כשהמברך את ישראל אין בונתו כל כך בשלמות וברכתו מן השפה ולחוץ, מפל מקום מקבל ברבת הקדוש ברוך הוא עליו שהוא ברכה שלימה.

הרי דרבנו מוכן לפנינו: והוא לחנך עצמינו לברך יהודים אחרים. בשצוועד ברחוב ליד ישיבה אז יברך האדם בפיו ויאמר: ברוך יהיה ראש הישיבה וכל ביתו ואת הנלוים עליו. כל המנידי שיעור וכל בני

הישיבה יהיו מברכים בנחת, בפרנסה בריוח, ובאריכות ימים. ילמוד האדם לעשות זאת לפחות פעם אחד ביום, ולא דווקא בשצוועד ליד ישיבה אלא אפילו בשנמצא בריחוק מקום יברך את ראש הישיבה ואת הנלוים אליו וכל השייכים להישיבה, ויברך במאור פנים ובריוח ואל יהיה קמצן בברכותיו. לאחר שאמר ברכה זו הוא כבר אדם אחר ממה שהיה קודם, עכשו הוא אדם שהוציא מבח אל הפועל את התקשרותו לכלל ישראל, ולהחשובים שבתוך כלל ישראל, וזכה בשנים: הראשון, שזכה לברכת התורה מברכיך ברוך, ושנית, שעכשו נשתנה הוא למי שמתאחד עם גדולי האומה ועם תלמידי חכמים שבהם, שהם לב האומה.

אם אי אפשר לו לעשות זה בתמידות, אז יעשה זה מפעם לפעם או לפחות פעם ביום ויברך את הלומדים לא רק בכלליות אלא יפרט שמוותיהם, אם יעשה בן לכל חודש אולי אז בשיבא יום הדין אז יהיה נראה בשמים באור אחר לגמרי.

מי האיש שהתחיל עם עבודה זו כבר רשם את שמו לנסיעה אל שלמות. בראש השנה יאמר הקדוש ברוך הוא: איש זה עושה פעלים למזכה עם מתנת החיים, אתן לו עוד שנה של חיים כדי שיוכל להמשיך מעשיו הטובים, ומברכותיו הוא עצמו יברך פי את כל אשר מברך ויברך. ואם לא עשה האדם בן, יוכל חס ושלום הקדוש ברוך הוא לקרא עליו הפסוק (משלי י"ז): **למה זה מחיר פיר כסיל. למה אתן מחיר תיקר מבל, החיים השווים כל כסף שבעולם, ליד כסיל שלא יתנהג עם מתנת חיים זה בדבועי הרי רואה אני מהשנה שעברה שהוא הפסיד את כל המחיר היקר הזה, ולמה זה אכתב אותו בספר החיים עוד הפעם?**

דוגמא שניה – הוי דן את כל האדם לכה זכות

דרך האיש הוא להקטין את הזולת, למצוא רק חסרונות בכל אדם, למצוא את הרע בעושה טוב ואת השקר במדבר צדק, ובעצמם מוצאים כל מיני מעלות.

יבחר לו את משהוא וינסה למצוא מעלות האיש הזה.

(א) קודם כל הוא בן לאומה קדושה עם ישראל, וגם הוא ירא וחרד למצוות ה', הוא חלק מעם קדוש, הלא איש הזה מונע עצמו מאכילת טרפות ומאכילת בשר בהלב.

(ב) וגם מלבש הוא בבגד הקדוש של ציצית, ובכל יום מניח תפילין, הלא מבאר בגמרא (ברכות ט): וראו כל עמי הארץ כי שם ה' נקרא עליך אלו תפילין שבראש. אם התפילין הוא גאות האומה כלפי הגוים, מה איפוא יחשוב יהודי אחד על חבירו בנוגע התפילין? ממיילא תחשוב על היהודי הזה: פמה גדול מעלתו שמניח תפילין ושם השם נקרא עליו!

ג) תסתכל על שאר נקודות טובות בתיהודי הזה. יש לו בנים ובנות ומשלים הוא הרבה ממוזן כדי ליתן להם חנוך של תורה, הם יהיו יהלומים בהאמה בעתיד, במה קדושה מנח בתיהודי הזה השייך לעם קדוש?

יפליא האדם על כל פנים פעם אחד ביום יהודי חרד לדבר ה' שהוא שייך לעם קדוש, ותקדוש ברוך הוא חושב מחשבות אודות יהודי החרד הזה באינטערעס מיוחד.

דוגמא שלישית – להלל חכמים ועבודת השם יתברך

על האדם ללמוד לשבח תמיד תלמידי חכמים וצדיקים רבנן ותלמידיהון. בין כל העמים והלשונות אינו בנמצא יופי כזה כמו הבן תורה. בחור ישיבה היושב ולומד תורה כל היום, אין לו שייכות עם דברים גשמיים ועברות, הבחור הזה הוא באמת מבחר הבריאה כולה. אם האדם לא יכול לעשות בן בכל עת, על כל פנים ידבר מזה פעם ביום, במה שונים הם יהודים וראים מכל העמים אשר בכל העולם, במה חשובים הם לעצמתם במעלותיהם, במדותיהם ובתוכנם על ידי דרכי הקדושה שנתן הקדוש ברוך הוא לעמו.

דיבורים אלו מקשרים הם את האדם לעמו, זה משים את חלקו עם הצדיקים ועם החסידים ועם זקני שארית עם ישראל. בשאדם יושב עם משפחתו יבין עצמו לדבר בשבחם של גדולי ישראל, זה יבנם למוחות הילדים, הם שומעים. ואם מחנך הוא או מלמד, ידבר בשבח תלמידי חכמים באוני תלמידיו, הם לא ישבחו לימוד זה. ואפילו בשמדבר עם סתם אנשים. שירת ההלל הזה לחסידים ויראים לא דבר קטן הוא, וכלשון רבנו יונה (שערי תשובה, שער שלישי אות קמ"ח): וכאשר יתיצב בתוך העם וידבר עם חבריו, ידבר בשבח עבודתו ותהלת יראתו, ולשבח עבדיו ויראיו, ויזכה בהניזון לבו ומבטא שפתיו בלא יגיעה ופועל בפיו, זכות גדולה עד לשמים. רק על ידי המחשבה והדבור בשבח עובדי השם יתברך, בשבח של מקומות התורה.

עוד מבאר שם רבנו יונה את הכתוב (משלי כ"ז): מצרף לכסף וכור לזהב ואיש לפי מהללו. פירוש הכתוב הוא, שכשם שערך הזהב תלוי בפיו שיעור העבודה שהשקיעו בה הצורפים, ושוויות הזהב נמדדת בפיו שיעור שעבדו עם הזהב בכור האש, בן נמדד מעלת האדם. איש לפי מהללו, אם משבח הוא את המעשים הטובים ואת החכמים והצדיקים תדע ובחנת כי איש טוב הוא ושרש הצדק נמצא בו, כי לא ימצא את לבו רק לשבח את הטוב והטובים תמיד בכל דבריו, עכ"ל.

ועל ידי דיבורים הללו יהיה האדם מקשר עם הצדיקים, הרי נתמלאה הפקשה ושים חלקנו עמם, ובכזו יום הדין הגדול יאמר הקדוש ברוך הוא: איש זה אם כי איננו אחד מן הצדיקים, אבל נמנה הוא עמם, הוא מקשר עם חברייו זו, הוא מהלל את חכמי התורה, לכך אשפוט אותו עמם.

דינאמא רביעית - ואהבת לרעה כמוך

ואהבת לרעה כמוך זה כלל גדול בתורה. אבל איך מנגיעים לקיים כלל גדול זה? וזאת אשר שמעתי מגדול אחד ז"ל: יבחר לו האדם איש אחד שאין לו שייכות פרטי אתו, יסתכל עליו ויחשוב אודותיו, וימצא כמה סבות לאהוב אותו היהודי. בהכרח יאהב את צורתו, הלא בצלם אלקים נברא האדם ומה גם צורתו של יהודי שומר תורה ומצוות. אחר זמן ימצא בלבו אהבה לאיש הזה, ולא יקשר עם האיש הזה קשר, רק יאהב אותו משום שהוא אחיו מעם ישראל. לאחר תקופה תתפשט אהבה זו בשלב אחר שלב ותתפרד למרחקים, וגם יהודים אחרים תקח תחת חסותה. וכגלי הים שעברו את הגדרים ושומרים את שמוצאים, כך תשטף אהבה זו את הקרובים ואת הרחוקים.

על כל יהודי לעסוק ולהשקיע בוחות נפשו במצוה זו של ואהבת לרעה כמוך, ואם לא יעבד עליה ויחפשנה במטמונים לא ימצאנה וגם לא יבינה, ויאבד לנפשו מרגליות יקרה. אבל אם ירדוף אחריה ושיגה והקדוש ברוך הוא יאהב אותו ויתן לו שכרו כאחד שאהב את עמו, וכלשון המסילת ישרים: "אין הקדוש ברוך הוא אוהב אלא למי שאהב את עמו."

סכום ארבע ההצעות

לסכום: הדרך היחיד לזכות בדין הוא אם הוא ביחד עם כלל ישראל, ובכל מה שמוסיף לאהוב את עם ישראל מתקרב הוא יותר להקדוש ברוך הוא. הקדוש ברוך הוא אומר יש שני "ואהבת": א) ואהבת את ה' אלקיך, ב) ואהבת לרעה כמוך. בשתאדם עוסק בשתי אהבות אלו, אז כשמוגיע יום ראש השנה בשיעמדו במשפט כל יצורי עולמים, הקדוש ברוך הוא יאמר: איש זה הראה לי בחדש אלול שהוא אחד עם שאר יהודים, הוא אחד עם כלל ישראל, הוא אחד עם גדולי ישראל מן הדורות שעברו ובדור הזה, בגלל זה יזכה בדין שאפתן לו עוד שנה של חיים טובים ומתוקים. הקדוש ברוך הוא מאמין בכרואיו שבודאי יקימו כל הנקודות הללו בשנה הבאה, ואז, ושים חלקנו עמהם. אשים חלקו עם כלל ישראל וגדולי ישראל שאיש זה מקשר אתם בקשר של קיימא, ולעולם לא יבוש. אז לא יבוש לא בעלמא הדין ולא בעלמא דאתי.

ארבע נקודות הללו אם פי הם בנקל לכל מי שרוצה לקנות אותם, אבל עדיין כל כך יקרים הם, כל אחד מהם הוא כאבן היחלום הזורח ומלא חן בעצמו, וגם מבחיק את כל סביבו בשביבי אור.

מֵאֵמֶר שְׁנֵי

יעלה זכרוננו

באור פסוקי זכרונות בתפלת מוסף ראש השנה

אָמַנָם בֵּן, ראש השנה יום דין הוא לכל באי עולם וכל מחשבה של תשובה יכולה להפוך את הבינוני לאדם שזכויותיו מרבות, אף על פי בן לא תיקנו רבותינו בעלי כנסת הגדולה בנפח התפלה לומר "על הטא" בראש השנה, אלא תיקנו לומר פסוקי מלכיות וזכרונות ושופרות בתפלת מוסף. ועליהם הוסיפו רבותינו האשכנזים בעלי המסורה פיוטים נפלאים בנויים על מאמרי חז"ל המפורים עם תכן עמוק הנוגעים לענינים אלו של מלכיות וזכרונות ושופרות, ומעט מזעיר נזכר שם עניני תשובה. (והקול נשמע מגורי האר"י שבנימים הנוראים היה הולך להתפלל לבית מדרש האשכנזים בצפת, שאמר שפיוטיהם בנויים על פי יסודות התפלה. וראה ראינו אחד קדוש מדבר בספר שבלי הלקט סימן כ"ח, בשם רבינו תם ז"ל, שבשעה שיסוד הקליר את הפיוט "והחיות אשר הנה מרפעות כפא" להטא אש סביביו, ומפי רבותיו גאוני לוותר שמוע בן.)

בתורה הקדושה נקרא ראש השנה (במדבר כ"ט): יום תרועה, ובמקום אחר (ויקרא כ"ג) מבארת התורה את סגלת התרועה בשופר: זכרון תרועה מקרא קודש, שעל ידי התקיעה בשופר יעלה זכרוננו לפניו יתברך. אבל הרי האמת היא שהקדוש ברוך הוא אינו צריך לדבר שיזכיר אותו אודותינו, וכמו שכתוב (דברי הימים ב, ט"ז): **פי ה' עיניו משוטטות בכל הארץ**. ופשוטו של מקרא שהקדוש ברוך הוא משוטט בכל העולם בלי שום הפסק כלל, בכל יום בכל שעה ובכל רגע הוא יתברך משגיח על הכל ויודע כל דבר גדול וקטן, מחשבות אדם ותחבולותיו ויצרי מעללי איש. ואם בן ישאל תשואל, למה זה צריכים אנו לתקוע בשופר בראש השנה?

באור ענין התפלה

אָמַנָם קוֹשִׁיא זו קשה על עצם התפלה. למה קבע הקדוש ברוך הוא הסדר שנבקש ממנו על צרכינו, וכי אין הקדוש ברוך הוא יודע מה האדם צריך, ואם אינו רוצה ליתן, אז מה תועיל הבקשה? הלא אם נצדק מה ניתן לו?

והתשובה היא שהקדוש ברוך הוא רוצה שנבקש ממנו כדי שנחשב אודותיו. תפילה היא לשון מחשבה, וכמו שאמר יעקב ליוסף (בראשית מ"ח): ראה פניך לא פלתי, ופירש רש"י: לא מלאני לבי לחשוב מחשבה שאראה פניך עוד, פלתי לשון מחשבה, כמו (ישעיה ט"ז) הביאו עצה עשו פליקה, ע"כ.

הקדוש ברוך הוא רוצה שבני אדם יבינו את האמת שבבריאה, שאין עוד מלבדו. ולכן פשהאדם מבקש מהקדוש ברוך הוא איזו בקשה כבר נתמלא לבו מחשבות אודות הקדוש ברוך הוא, שהוא כל יכול, שבני אדם הם נגדו באין וכאפם, וזהו השיג גדול לאדם. וכיון שהשיג האדם את האמת הנראת זהו כבר השלים חלק מתפקידו, והקדוש ברוך הוא ממלא בקשתו. נמצא שאין ענין התפילה שהאדם יזכיר להקדוש ברוך הוא אודותיו ועל צרכיו, כי הקדוש ברוך הוא יודע הרבה יותר מהאדם אודות מציאותו ומה שחבר לו. פונת התפלה היא רק להשיג בדעת כל המחשבות הללו שהקדוש ברוך הוא רוצה שהאדם יחשוב, ולפיכך אין הקדוש ברוך הוא ממלא כל צרכיו עד שיתפלל, שאז הצורך מכריח את ההפכה שאין לאדם כלום בלי שהקדוש ברוך הוא הוא הנותן, ופשמכיר הוא דבר זה אז הקדוש ברוך הוא ממלא צרכיו ורצונותיו.

יסוד התפלה הוא להכיר שהקדוש ברוך הוא שומע תפילת כל פה. לאחר תקופה יקנה האדם לעצמו כח דעה זו, והקדוש ברוך הוא אומר: אם חושב אתה שאני שומע, אז אני שומע, ואני שומע כל הזמן. אבל פשאתה מבטא ומאמין בזה אז אשמע בקשתך ואמלא אותה.

בשום אופן אין להבין את ענין התפלה במין השתדלות גשמי, בעין העני הרוצה איזה טובה מעשיר, והונפים אותו, אומרים לו מה שרוצה הוא לשמוע, שולחים אליו אנשים שאוהב אותם שישתדלו עבור הפובה. מהות התפלה היא לשנות את מהות המתפלל. וכפי המדה שמושגת האדם את עצמו בשעת התפלה, לפי מדה זו יענה אותו הקדוש ברוך הוא בתפלתו כדי לחזק אותו שיעשה כן להלאה. ומכאן נבין שהן אמת שהקדוש ברוך הוא שומע תפילת כל פה, אבל רצון יראיו יעשה, הקדוש ברוך הוא יעשה מה שהצדיקים מבקשים ביון שהם שלמים בכל ענין על ידי תפלתם שקרבה אותם להקדוש ברוך הוא כפי המבואר.

וראש השנה הוא היום המיוחד שחייב האדם לשנות את מהלך מחשבתו. ולכן לפני שעושין תשובה על אלפי החטאים ופשעים שעצמו מלספר, בין אדם למקום ובין אדם לחבירו, הלא צריכים להשיג הדעת שנחסר מהאדם על מציאות הקדוש ברוך הוא, והדבר הראשון שעל האדם לחשוב הוא: ה' מלך. ולכן תפלתנו בראש השנה הוא על מלכיות המזכר לרוב בתפלות היום, כולי האי ואולי יבנם בנפש איזו תבנה במלכות ה'.

ולכן תוקעים בראש השנה. כדי שעל ידי התרועה שהתורה קוראה "זכרון תרועה" נגיע לכמה מחשבות שהקדוש ברוך הוא רוצה שנחשב, וכשאנו חושבים מחשבות אלו אז הם זכרון טוב לפני הקדוש ברוך הוא.

אמונה הוא יסוד המוצק של ראש השנה, כפי שיעור האמונה שבאדם, כך הוא השיעור שבו מוכן הוא ליום הדין. שהאמונה כוללת הכל. מותר לשוב על עבירה מסימת בראש השנה, אבל החטא הגדול

ביותר הוא לשבח מהקדוש ברוך הוא, כמו שמזהירה התורה (דברים ח'): השמר לך פן תשכח את ה' אלקיך.

ויזכר אלקים את נח

בברפת זכרונות בראש השנה אנו אומרים: וגם את נח באהבה זכרת ותפקדהו בדבר ישועה ורחמים בהביאך את מי המבול לשחת כל בשר מפני רע מעלליהם, על בן זכרוננו בא לפניך ה' אלקינו להרבות זרעו בעפרות תבל וצאצאיו כחול הים, בפתוב בתורתך (בראשית ח'): ויזכר אלקים את נח ואת כל החיה ואת כל הבהמה אשר אתו בתבה, ויעבר אלקים רוח על הארץ וישפו המים.

הנה נח עמד בתיבה שהיתה בעצם ספינה שטה בלב ים, סביב התיבה הכל מים. וידע נח שלא רק סביב התיבה הכל מים אלא על כל הארץ. ולא סתם שיש מים, אלא שהכל הרוב ונחרב, וימח את כל היקום אשר על פני האדמה, מאדם עד בהמה עד רמש ועד עוף השמים, וימחו מן הארץ וישאר אך נח ואשר אתו בתבה. לא היה לנח שום מקום לנוס שם, ובמחו עלתה הפחשבה: מאין יבא עזרי? מאין יהיה לנח ולבניו אוכל אחרי שלא ישאר בתבה מן האוכל שהכין? כל העולם היה שמים, אבל זכר אלקים את נח. הקדוש ברוך הוא הוא בעליו של כל העולם ומחשבתו על כל ברוצחו מקרני ראם ועד ביצי כנים.

צרכים אנו לחשוב כאילו אנו עומדים על ספינה באמצע הים ומן הצדדים יש רק מים ושממון והקדוש ברוך הוא זוכר אותנו.

בראש השנה צריך האדם לומר על חטא, על החטא הכי הגדול שאין גדול כמותו, והוא ששכח מהקדוש ברוך הוא. כשנולד האדם הוא בודד ונלמוד בנח לאחר המבול, ערום יצא מבטן אמו וצריך הוא להתפרנס ולמלאות כל צרכיו. והתמיה בוקעת ועולה: מאין יבא עזרו? אבל הקדוש ברוך הוא זוכר את בני האדם, וכשם שזכר את נח ובזכותו זוכר הוא את צאצאיו נח.

יציאת מצרים

זכרון נוסף שאנו מזכרים בראש השנה הוא: ויזכר אלקים את בריתו את אברהם את יצחק ואת יעקב (שמות ב). כשאבותינו היו נשקעים במצרים מאתים ועשר שנה, וקראו אל ה' בחזקה אז: וישמע אלקים את נאקתם ויזכר אלקים את בריתו. הקדוש ברוך הוא איננו שוכח מהבטחותיו, הוא ימלא את כל מה שהבטיח להאבות ובגלל אבות יושיע בנים.

מצרים של אז היתה החזקה שבעמים. כל כסף העולם זרם למצרים בשני השובע ואחר כך שוב בימי הרעב, כשהם מכרו את הדגן שצברו בעצת יוסף. למלכי מצרים היה זהב ומטמוניות עד אין שיעור וסוף, וגדול מאוד היה כחם ואפילו עבד לא יכול היה לברוח משם, ושם נשתקעו אבותינו בעבודת הפרך מאתים ועשר שנים. מי פלל ומי מלל שבני ישראל יצאו משם ויראו את מפלת שונאיהם? ומצרים

מקברים את אשר הכה ה' בהם, בכל הצדדים היו מנחים מתים מן האומה המצרית, וישראל יצאו ביד רמה בעצם היום הזה טעונים זהבם ומרגליותיהם של המצריים.

ועלינו לזכור שבכל החזיון הזה יארע שוב אתנו. וכמו שאנו אומרים בראש השנה: וזכור לנו ה' אלקינו את הברית ואת החסד ואת השבועה אשר נשבעת לאברהם אבינו בהר המזריה, ויום אחד תתקיים הנבואה (ישעיה נ"א): ופדויי ה' ישוּבוּן וּבָאוּ צִיּוֹן בְּרִנָּה. וְכָל הָעוֹלָם יֵרָאוּ אִיךָ שֶׁכָּל הַבְּטָחוֹת שֶׁל נְבִיאֵי הָאָמֶת וְצֶדֶק נְתַקְיָמוּ בְּמִלּוּאָם וְדָבָר אֶחָד מִדְּבָרֵיהֶם אַחֲזֹר לֹא יֵשׁוּב רִיקָם. בְּוַדַּאי, כְּשֶׁתִּבְעַל תּוֹקֵעַ עוֹמֵד עַל הַבִּימָה מְעַטֵּף בְּטִלְיָתוֹ וְלְבוּשׁ בְּקִיטָל וְהַשׁוֹפֵר בְּיָדוֹ, כִּבְר מְאַחֵר מִיָּד לְחָשׁוּב כֹּל הַמְחַשְׁבוֹת הַלָּלוּ, אִזְ צָרִיךְ לִכְוֹן לְצֵאת בְּדַת וּבְדִין וְלִשְׁמַע מֵאֵה קוֹלוֹת כְּמוֹ שֶׁהַחֲלָכָה מְחַיֶּבֶת, אֲבָל קוֹדֵם לִכְוֹן עָלֵינוּ לְזַכּוֹר כֹּל הַמְחַשְׁבוֹת הַלָּלוּ.

הֵזֵן אֶת הָעוֹלָם כּוֹלֵו

הקדוש ברוך הוא זוכר אותנו וזן את העולם כולו, אבל האם אנו זוכרים אותו? זהו חובותינו בראש השנה. כשהולכים מהחנות עם מטעני אוכל, החיוב לחשוב: מי ברא את אלה? ויש פאן מחשבה גדולה ומסתעפת איך שנבראו כל המאכלים הללו מן הקרקע ומן הפעלי חיים. זאת אחת המחשבות שמחייב האדם לחשוב בראש השנה וכמו שאנו אומרים בפסוקי זכרונות: וּנְאָמֵר (תהלים ק"א): טָרַף נָתַן לִירְאָיו יִזְכֹּר לְעוֹלָם בְּרִיתוֹ, הָאָדָם מְחַיֵּב לְזַכּוֹר אֶת זֶה. וְדוֹד מְשִׁיחַ ה' אָמַר (תהלים כ"ג): תַּעֲרֹף לִפְנֵי שִׁלְחָן נִגְדַּ צוֹרְרִי. כְּשִׁישֵׁב הַמֶּלֶךְ דָּוִד עַל כִּסֵּא מַלְכוּתוֹ וְלִפְנֵיו כֹּל מַעֲדָנֵי מַלְכִים, לֹא שָׂכַח לְהַזְכִּיר כִּי הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא זֶה שֶׁעָרַף אֶת הַשִּׁלְחָן לְדוֹד בְּשַׁעַה שֶׁהָיָה מְסוּבָב שׁוֹנְאִים שׁוֹנִים וּמְשָׁנִים.

בגמרא (קידושין ל"ב): מַעֲשֵׂה בְר' אֱלִיעֶזֶר וְר' יְהוֹשֻׁעַ וְר' צְדוּק שֶׁהָיוּ מְסוּבִין בְּבֵית מִשְׁתֵּה בְּנוֹ שֶׁל רַבֵּן גַּמְלִיאֵל, וְהָיָה רַבֵּן גַּמְלִיאֵל עוֹמֵד וּמְשַׁקָּה עֲלֵיהֶם. אָמַר ר' אֱלִיעֶזֶר: מַה זֶה יְהוֹשֻׁעַ, אָנוּ יוֹשְׁבֵין וְרַבֵּן גַּמְלִיאֵל עוֹמֵד וּמְשַׁקָּה עָלֵינוּ? אָמַר לֵיהּ: מְצִינוּ גְדוֹל מִפְּנֵי שֶׁשָּׂמַשׁ. אֲבָרְהָם גְּדוֹל הַדּוֹר הָיָה, וְכַתוּב בֵּיהּ וְהוּא עוֹמֵד עֲלֵיהֶם וּבְעַרְכֵייהֶם נְדָמוּ לוֹ, וְאָנוּ לֹא יְהִי רַבֵּן גַּמְלִיאֵל עוֹמֵד וּמְשַׁקָּה עָלֵינוּ?

אמר להם רבי צדוק: עד מתי אתם מניחים כבודו של מקום ואתם עוסקים בכבוד הבריות, הקדוש ברוך הוא משיב רוחות ומעלה נשיאים ומוריד מטר ומצמיח אדמה ועורף שלחן לפני כל אחד ואחד, ואנו לא יהא רבן גמליאל עומד ומשקה עלינו?

רבי צדוק אמר להם: בל תשפחו את העקר שבכל הפעודה, העקר אינו מי שהכין את הפעודה, אלא מי שיצר את המאכלים הללו וזן ומפרנס את הכל. ועוד למדנו מספור זה מה זה שקרא דוד שהקדוש ברוך הוא עורף שלחן, ורבי צדוק מבאר להם שהקדוש ברוך הוא משיב רוחות ומעלה עננים ומוריד מטר ומצמיח אדמה. כמות ישמח האדם ביום הגשמים, הקדוש ברוך הוא עורף לפניו שלחן, וכמות יגיל וישיש חבר דעת ביום חם שהקדוש ברוך הוא מבשל את התפוחים על האילנות על ידי פח השמש.

התפוחים ושאר פירות האילן אינם זקוקים לבשול כתפוחי אדמה שצריך לבשולם על האש מפני שכבר בשולם הקדוש ברוך הוא על ידי חום השמש בעודם באילנות. פירות טובים ורעננים צריכים למזג אויר חום שייבשולם, ובמקום להתאונן על המזג ביום חם, ישמח האדם שהקדוש ברוך הוא עורר לפננו שלחן!

השמש שרחוקה מן הארץ בתשעים מליון מיל שולחת את כחותיה לתוך המאכלים, השמש היא חלק של מכונת האוכל המתנהלת על ידי הקדוש ברוך הוא. דוד המלך ידע היטב שיש עבד המכבשל לו את המאכלים ויש עבד שאופה בשבילו, אבל מפל מקום לא שכח שהקדוש ברוך הוא הוא חזן את העולם כולו. והקדוש ברוך הוא אינו נותן לאכול בצמצום, נותן הוא בחר, בחסד, וברחמים, וכל זה עושה פדי שכיבירו שהוא אחד ושמו אחד, בעבור שמו הגדול.

ארבעים שנה במדבר

בפסוקי זכרונות אנו מזכירים מה ששם ה' בפי שליחו הנאמן ירמיהו בן חלקיהו מן הכהנים אשר בענתות: **כה אמר ה' זכרתי לך חסד נעוריה (ירמיה ב).** אני זוכר לכם לישראל את החסד שעשיתם עמדי בפשהיתם אומה צעירה, אהבת כלולותיה, לכתה אחרי במדבר בארץ לא זרועה.

אין הכונה שרק הקדוש ברוך הוא זוכר, כלל ישראל צריכים גם בן לזכור את הימים הללו, בשחיו ארבעים שנה במדבר, מקום צמאון נחש שרף ועקרב, והקדוש ברוך הוא המציא להם מים מצור החלמיש ומזון מן השמים, להם שמלאכי השרת אוכלים. ארבעים שנה לא הוצרכו לחפש אחר פרנסה בגלל שהקדוש ברוך הוא ספק להם כל הסרונם, שמלתה לא בלתה מעליה ורגלה לא בצקה (דברים ח). לא הוצרכו לקנות בגדים חדשים ולא לילך לרופא רגלים, לא היה להם שום טרדות בשמיות, והקדוש ברוך הוא שמר אותם תחת ענני הכבוד ולזכר זה יושבים בפסות, למען ידעו דורותיכם כי בפסות הושבתי את בני ישראל.

יחשוב האדם שהוא לן לילה אחת בשכונת מחבלים ובקידו צרור מרגליות, ויודעים זאת שכנוי המחבלים. האם יש לו סכוי לנח בלילה על משכבו באין צוחה? בן היה עם ישראל במדבר. סביבותם ישבו אומות חזקות אנשי השם אשר מעולם וידעו ששם הולך מחנה ישראל וכל טוב מצרים בידם, מי שמר את עם ישראל? הקדוש ברוך הוא! והוא שומר אותנו גם עכשיו. טפש הוא זה שחושב שהמשטרה או ראש העיר שומרים עלינו, רק הקדוש ברוך הוא שומר עמו ישראל לעד, ומשגיח הוא מן החלונות שישראל יוכלו להתקיים בין האומות. ראש השנה הוא הזמן לחשוב מחשבות הללו, יסתכל האדם בחמש וילמוד פרשיות אלו בעיון ויציר במחשבתו הצורה האמתית של ישראל במדבר.

אריסטון לצדיקים

הרבה מתפללות ראש השנה טובים על התגלות מלכות ה' לעתיד לבא בשמלוף ה' אלקינו לברו על כל מעשיו בהר ציון משפן כבודו, וכל הרשעה כולה בעשן תכלה כי תעביר ממשלת זדון מן הארץ.

ובנות המסדרים אנשי פנסת הגדולה היא שביום ראש השנה נחשב על זה שיבא אליהו לבשרנו הנה בא משיח צדקנו, זה היום שקוינו לו ותתגלה מלכות שמים והקדוש ברוך הוא ישא גם לקבץ גליותינו, ובעת ההוא יתן טרף ליראיו ולפום צערא אנרא, לפומא דעבידתא עבידן מטללתא.

בעת ההיא תיערך סעודה גדולה, אריסטון לצדיקיא יתקן ושרותא, נגידין קמיהון אפרסמון נהרתא, חמר מרת דמבראשית נטיר בי נעותא. וכבר הרחיב ישעיהו בן אמוץ הנביא בחזון הסעודה ההיא (ישעיה ס"ה): **בה אמר ה' אלקים הנה עבדי יאכלו ואתם תרעבו.** עם ישראל יסבו לשלחנות זהב וכסף על רצפת בהט וישו, יגישו להם מעדני מלכים לעלם עלמיא, והרשעים יעמדו שם מעבר לגדר ויציצו לפנים ולא יגישו להם מאומה. וכיון שרשעים מתאזים מאוד להנאות יהיה זה להם צער נצחי (מוכן שכל זה משל הוא פי שבר ישראל יהיה דברים טובים הרבה מפואכלים שיגישו להם). יעמדו שם כל רשעי עולם מתחת לגדר, עמלק ונכדיו אנג והמן, סנחריב, נבוכדנצר, אנטיוכס, טיטוס, כמלנעצקי ראש הקאזאקו, טרקמווידא ראש האינקוויזיציה, סטאלין והיטלר, כולם יהיו רעבים כדוב לאחר החורף, ויראו את היהודים האמללים אתמול והמכובדים היום אוכלים סעודה דשנה והם יהיו על סף הפנות מחמת רעב, הנה עבדי ישו ואתם תצמאו, הרשעים יעמדו עם לשונם לחוץ ויסתכלו על הצדיקים השותים.

הנה עבדי ישמחו ואתם תבושו. בעולם הזה הרשעים ענו את היהודים לפנות וקראו להם כל מיני שמות של גנאי, אבל בעולם הבא יראו בעיניהם איך שבני ישראל מתענגים ומתפנקין בכסי רוייתא ואלה רשעי ארץ חשוכים הם ממש כעפרא דארעא, הם יהיו עומדים כבושה גדולה מאוד יותר ממה שעמדו היהודים הנחרגים לפני הנאצים הארורים, הנה עבדי ירנו משוב לב ואתם תצעקו מכאב לב ומשבר ריח תילילו, וכל זה יהיה מהנה שייעמוד לנצח נצחים.

ודבר גדול הוא בשתקדוש ברוך הוא נוקם נקמת עם ישראל מאת הרשעים, ודבר זה השיב ר' אלעזר לרב אחא קרחינאה (ברכות ל"ג), **ששאל לו רב אחא: אלא מעתה גדולה נקמה שניתנה בין שתי שמות, שנאמר (תהלים צ"ד) קל נקמות ה'?** אמר ליה אין, במילתיה מיהו גדולה הוא. והיינו בשתקדוש ברוך הוא עושה נקמה בצוררי ישראל, במחרפיהם ובלוחציהם, אז הנקמה דבר גדול הוא, שתקדוש ברוך הוא קל נקמות מתנשא לשפוט הארץ ומשיב גמול על גאים, הרשעים שנתגאו על הקדוש ברוך הוא, ולכך נזכרה נקמה בין שני שמות הקדוש ברוך הוא. וגדולה הוא הנקמה שפימה בה התורה שירת האזינו (דברים ל"ב): **כי דם עבדיו יקום ונקם ישיב לצריו.**

ולכן בשאומרים בראש השנה "זכרון תרועה" אין זה לעורר את הקדוש ברוך הוא שיחשוב מעם ישראל, אלא שתקדוש ברוך הוא רוצה שכלל ישראל יזכרו כל אלה הדברים, ואז יעלה זכרונם לפני הקדוש ברוך הוא לחן ולחסד ולרחמים לחיים ולשלום.

שְׁלֵא עֲשֵׂנִי גוֹי

מחשבה מאוד נחוצה ביום הדין היא המחשבה של בחירת עם ישראל, שלא עשני גוי. ואין הפונה לגוים פחותים, אלא על גוים עשירים ממשפחות אריסטוקרטיות. כל ישראל אפילו הפחותים צריכים להבין מעמדם הרם, שנבחרו מכל גווי הארצות ורק להם יש עולם נצחי, כל ישראל דווקא יש להם חלק לעולם הבא. וכמו שאמר הכתוב (דברים ד'): **הַשָּׁמַר לֵךְ וּשְׁמַר נַפְשֶׁךָ מְאֹד פֶּן תִּשְׁכַּח אֶת הַדְּבָרִים אֲשֶׁר רָאוּ עֵינֶיךָ יוֹם אֲשֶׁר עָמַדְתָּ לִפְנֵי ה' אֱלֹהֶיךָ בַּחֲרֹב.** יציר האדם במחשבתו את המעמד שהוא ויחשוב תמיד אודות המעמד שהוא שהוא גדול על הכל, אף פעם לא זכו אף אחד מכל גווי הארצות לשמוע קול ה', **הַשְּׁמַע עִם קוֹל אֱלֹהִים?** רק לעם ישראל ניתנה גדולה זו.

וחובתינו לחשוב בראש השנה על מעמד הנורא של מתן תורה, ולכן מזכירים אנו את השופר של מתן תורה בפסוקי שופרות: **אתה נגלית בענן כבודך על עם קדשך לדבר עמו, מן השמים השמעתם קולך ללמד לעמך תורה ומצות ודברות קדשך מלכות אש.**

חובתינו לדבר עם ילדינו על המעמד הגדול שהוא, **והודעתם לבני וילבני בני, לא רק ביום השבועות אלא בכל השנה.** ובאמת המעמד של מתן תורה הוא סמל לנו על מה שיהיה לעתיד בימינו, וכמו שסדרו המסדרים הקדושים בנסח דקדשה במוסף דשבת, **והוא יושיענו ויגאלנו שנית וישמיענו ברחמי שנית, כמו שפבר השמיענו פעם אחד את קולו בעת שאלקי מתימן בא, והופיע מהר פארן, ואתה מרכבות קודש, ונגלה כבוד מלכותו על הר סיני, נזפה שוב לראות מחנה נורא בזה, לעיני כל חי לאמר הן גאלתי אתכם אחרית בראשית להיות לכם לאלקים.**

מַלְכוּת הַשֵּׁם

בקריעת ים סוף בשעם ישראל ראו עין בעין את מלכות השם ואיך שהוא מנהל את כל הבריאה אז אמרו שירה בקול גדול ובשמחה עצומה, ובסוף השירה אמרו: **ה' ימלך לעולם ועד, זהו תכלית כל הקריעת ים סוף.** יכול היה הקדוש ברוך הוא לעשות את פרעה חולה שלא ירצה לרוץ אחר עם ישראל, אבל הקדוש ברוך הוא רצה לתראות לישראל שהוא בעל היכולות כולם ומשיד כל כוחות של הבריאה בראינו, וישראל למדו את הלמוד הגדול הזה. כשהאדם יחשוב מחשבות באלו, אז כשיגיע ראש השנה אז ירעש אצל האדם: **ה' מלך ה' מלך ה' ימלך לעולם ועד.**

יתרגל האדם לחשוב שתי דקות ביום על מלכות ה', שהקדוש ברוך הוא הוא זה העושה את כל המעשים והוא מסתפל על האדם בתמידות ללא הפסק, הרבה קודם ראש השנה צריך האדם לקנות בנפשו את הקנין הזה שהקדוש ברוך הוא שומר אותו בכל רגע. אין שום חסרון לבקש פרנסה ושאר צרכים גשמיים בראש השנה, אבל חובתינו העקרי הוא לבנות את מחשבתנו ביום הדין הגדול הזה עם

היסודות. אין אומרים בראש השנה "על הטא" הגם שכל הרחור תשובה יכול להפוך את המאזנים לטובה, מכל מקום יש תשובה שהוא נחוצה יותר מזה, והוא לקנות דעה במלכות השם.

ראש השנה הוא יום שיכולים להכין את הדעת שיהיו נכונים לקבל פני השכינה, בשיתמלא מוח האדם עם כל המחשבות הללו אז קנה בנפשו קנין גדול וחשוב עד למאוד ויוכל לבוא לפני הקדוש ברוך הוא עם מחשבות שתקדוש ברוך הוא רוצה בהם. העושה ככה יהיה זוכה בדין, ובדאי עליו להמשיך בתשובה והתקרבות לה' בעשורת ימי תשובה וביום כפור.

מֵאֵמֶר שְׁלִישִׁי

מתנת התשובה

החסיד רבנו יונה מגירונדי פתח את ספרו שערי תשובה בזה הלשון: מן הטובות אשר היטיב השם יתברך עם ברואינו, כי הכין להם תהרה לעלות מתוך פחת מעשיהם ולנום מפח פשעיהם לחסד נפשם מני שחת ולהשיב מעליהם אפו. ולמדם והזהירם לשוב אליו כי יחטאו לו, לרוב טובו וישרו כי הוא ידע יצרם, שנאמר (תהלים כ"ה): טוב וישר ה' על בן יורה חטאים בדרך. ואם הרבו לפשע ולמרוד ובגד בוגדים בגדו, לא סגר בעדם דלתי תשובה, שנאמר (ישעיה ל"א): שובו לאשר העמיקו סרה, ונאמר (ירמיה ג'): שובו בנים שובבים ארפא משובתם. והזהרנו על התשובה בכמה מקומות בתורה. והתבאר כי התשובה מתקבלת גם כי ישוב החוטא מרוב צרותיו, כל שפן אם ישוב מיראת השם ואהבתו, שנאמר (דברים ד'): בצר לה ומצאוך כל הדברים האלה באחרית הימים ושבת עד ה' אלקיך ושמעת בקולו, עב"ד.

עולם חסד יבנה

עולם חסד יבנה וכל הבריאה מלאה חסד עם בני אדם וכמו שפיתוב (תהלים ל"ג): חסד ה' מלאה הארץ, וזו מטרת כל הבריאה בולה. הנשימה שהאדם נושם היא חכמה עמוקה ומאוד נפלאה מאת הבורא עולם שזה ימשיך חיות לאדם. האויר מלא אקסעגין וניטראגין ועוד חלקים קטנים של מיני גאזים אחרים, שהסוף הכל שבהם הוא שפשהאדם נושם זה נותן לו חיות, חסד נורא זה מכרח להאדם בכל רגע. הרגילות עושה את שלו שפשהאדם הראה עם אויר לא ירגיש האדם בגדל הנעימות וחיים שנתוסף לו, וחלק מהאויר הולך לתדם ומסבב את כל הגוף ונותן בו חלקים של חיות. האמת הוא שכל הנשמה תחלל קוה, על כל נשימה ונשימה צריך לומר חלל שלם ולא חצי חלל. אם אין אומרים חלל, על כל פנים ירגיש האדם את חסד ה' שהוא מעולם ועד קצה העולם במה שנושם אויר ובשאר אלפי חסדים שהקדוש ברוך הוא עושה אתו.

שמחת החיים

החיוב על האדם בעולם הזה לקיים שני דברים:

הראשון, שצריך לשמחה בחיים. להרגיש נעימות וערבות בחיים על העולם ועל כל הטוב שברא בו הבורא. מה שהאדם מבלה את זמנו במחשבות ודבורים של התאוננות ועצבנות זה מוכיח שהוא אינו ממלא תפקידו שדורש ממנו הקדוש ברוך הוא, הקדוש ברוך הוא ברא את העולם מלא בכל טוב כדי שישמח האדם במעשיו, והמתאונן עובר על רצון ה'. חבל מאוד על הזמן היקר שבמקום להיות שמחים

חושבים מחשבות של עצבנות וכמה אי נעימות שיש לו בחיים, הקדוש ברוך הוא אינו נותן שכר למחשבות כאלו.

החיוב השני המוטל על האדם, הוא לשיר לה' על כל הטוב שעושה עמו ומקרא מלא דבר הכתוב (תהלים צ"ו): שמחו צדיקים בה'. שמחו צדיקים. על הצדיקים, היהודים החרדים לדבר ה', להיות שמחים, והשמחה תהיה, בה'. יתבונן האדם וירגיש שהקדוש ברוך הוא הוא הגורם לו את כל השמחה, ולכן ישיר ויודה להקדוש ברוך הוא. וכן אמר הכתוב: שירו לו, המשורר מצוה שני דברים: קודם כל, שירו! תהיו שמחים עם כל הטוב, על אלפי מתנות הטובות שהקדוש ברוך הוא משפיע תמיד להאדם, ואחר כך, לו. תבינו שהקדוש ברוך הוא הוא הלא זה שגורם ומשגור לכם את כל הדברים המשמחים, וההודאה והשירה תהיה לשמו הגדול.

רבים מהיהודים החרדים עוסקים בחלק השני ב'לו, עובדים הם את הקדוש ברוך הוא, אבל שוכחים מהדבר הראשון: שירו! קודם צריכים להיות שמחים. מי שאינו שמח מראה שאינו מבין את החסדים שהקדוש ברוך הוא עושה עמו, אם כן חבל על כל החיים שלו שחי באפלה. אבל כדי להיות שמח כמו שצוה הכתוב זה לוקח זמן, צריך לזה הרבה התבוננות, צריך לחשוב ולהתעמק בזה עד שיתבררו ויתבהרו הדברים להאדם.

העולם הזה דומה ללילה

מה שהאדם אינו מרגיש בגדל החסדים שמקבל בכל עת ובכל שעה ערב ובקר וצהרים מהקדוש ברוך הוא, הטוב שלא כלו רחמיו והמרחם שלא תמו חסדיו, זהו בגלל האפילה שמלאה בה העולם הזה ומסוכב את האדם מבואו לעולם ועד צאתו מהעולם, וזה שאיננו מרגיש הרגשי הודאה לה' מראה שהוא חי בתוך האפילה ומטייל בה באחד העורים המבוקים. הלא זה שמתאונן הנביא (ישעיה ט"ו): העם החולכים בחשך. ובמקרא (בבא מציעא פ"ג): תני רב יוסף (תהלים ק"ד): תשבת חשך ויהי לילה, זה העולם הזה שדומה ללילה בו תרמש כל חיתו יער, אלו רשעים שבו שדומין לחיה שביער.

ענין זה הוא יסוד עצום בכל חובת האדם בעולם הזה. ומה שרוב האנשים חיים באפלה ואינם שמחים על לב גודל החסדים שהקדוש ברוך הוא גומל אתם ואינם מודים לו על כל טובו, זה אינו מחסר במשהו את החיוב הגדול והעצום המוטל על האדם לשמחה, ולשמחה בה' דווקא. והחיוב הוא גם על כל הגוים בהבנת שמחה זו ובהודאה לה'. והכתוב מצוה את האנושיות (דברי הימים א' ט"ו): הבו לה' משפחת עמים. כל הגוים פולם בואו ותנו להקדוש ברוך הוא, השחורים, הפארטריקאנים ויושבי איי הים הרחוקים. והכתוב ממשיך: ומה תתנו להקדוש ברוך הוא? הבו לה' כבוד ועוז, תנו כבוד וגבורה לשמו הגדול. ואם הגוים מחיבים בכך, קל וחומר כן בנו של קל וחומר העם הישראלי שאותם בחר ה' לנחלה לו. וכלשון המשורר (תהלים קל"ו): הללו את ה' כל גוים שבהוהו כל האמים, אבל האמה הישראלית על אחת

במה וכמה, **בי גבר עלינו חסדו** יותר מכל עם ולשון שהרי בשביל ישראל שנקראו ראשית נבראה הארץ ומלואה תכל וכל אשר בה.

וְדַרְךְ תְּשׁוּבָה הוֹרִית

בשמתבוננים בכל מיני חסד ה' רואים את החסד המיוחד של תשובה. והוא כדגמת החסד שעשה הקדוש ברוך הוא שאפילו בשבני אדם פושעים בכריאתם על ידי שאוכלים מאכלים שהגוף אינו סובל אותם בטבע, הכין הקדוש ברוך הוא תכונה מפלגה הכוללת כמה אלפי חלקים נפלאים בגוף האדם שיוכל הגוף לנקות את עצמו מהפסלת ורק חלק הטוב נשאר בהגוף. וכמין חסד הנה עשה הקדוש ברוך הוא גם בשפרא את התשובה. שהלא על ידי עוונותיו פגם האדם בנפשו פגמים עמוקים וגדולים, ובדרך הטבע צריכים להשאר שם לעד ולעולמים, אבל הקדוש ברוך הוא מגדל חסדו וטובו פרא את התשובה כדי שיוכל האדם לתקן את מה שקלקל, ושב ורפא לו.

דרך האדם לחשוב שפשהו עוסק בתשובה הוא עושה טובה הכי הגדולה להקדוש ברוך הוא, אבל זהו טעות מוחלט! על האדם להבין שמה שהקדוש ברוך הוא למד דרך תשובה הוא חסד גדול מאד שרצה הקדוש ברוך הוא לזפות בה את ישראל בכדי להציל את חייהם וחי נשמתם מלרדת שחת, על האדם להבין שתשובה הוא מתנה נפלאה מאת הקדוש ברוך הוא. וכלשון השערי תשובה: **מִן הַטּוֹבוֹת אֲשֶׁר הִיטִיב הַשָּׁמַיִם יִתְּבָרֵךְ עִם בְּרוּאָיו כִּי הֵכִין לָהֶם הַדֶּרֶךְ לַעֲלוֹת מִתּוֹךְ פְּחַת מַעְשֵׂיהֶם וְלָנוּס מִפַּח פְּשָׁעֵיהֶם**, כל זה עשה הקדוש ברוך הוא בגדל רחמנותו שלא ילך האדם חיים שאולה ותכרת נפשו לנצחים, לחסד נפשם מני שחת ולהשיב מעליהם אפו. ולא רק שהכין דרך איד לננס מן שחת ועל האדם לחפש את העצות והדרכים להצלה זו, אלא זאת ועוד יותר, **שֶׁלְמַדָּם וְהִזְהִירָם לָשׁוּב אֵלָיו כִּי יִחַטְאוּ לוֹ**. הורה ולימד הקדוש ברוך הוא את דרך תשובה, ולא זו שגלה להם ולמדם, אלא אף זו, שהזהירם באין ספור הזהרות שישוּבוּ בדרך תשובה בעודם בחיים.

וממשיך השערי תשובה: **וְאִם תִּרְבוּ לַפֶּשַׁע וְלַמְרֹד וּבָגַד בּוֹגְדִים בְּגִדְוֹ, אֲפִילוּ שְׁעֵשׂוּ חַטָּאִים גְּדוֹלִים וְהָיוּ מְזִידִים וְהִרְבוּ לַמְרֹד בַּהּ, וְהִשְׁכַּל הַפְּשׁוּט מִחַיִּיב שְׁלֵא תִינַתֵּן לָהֶם פֶּתַח תְּשׁוּבָה, לֹא סָגַר בְּעַדָּם דִּלְתֵי תְשׁוּבָה, אֲפִילוּ לְאֲנָשִׁים כְּאֵלוּ הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא מִחֶכְמָה לְתְשׁוּבָתָם וּמְרַבָּה לְסִלּוּחַ לָהֶם. וְאָמְרוּ חו"ל (שבת י'): הַנּוֹתֵן מִתְּנָה לְחִבְרֹו צָרִיךְ לְהוֹדִיעֹו. וְהַסֵּכָה הִיא כְּדִי שְׁחִבְרוּ יָדַע מִהַטּוֹבָה שְׁעָשָׂה לוֹ וְיִתְּנָה וַיִּשְׁמַח עִם הַמִּתְּנָה. וּבְעֵבֹר שֶׁתְּשׁוּבָה הוּא חֶסֶד גְּדוֹל וּמְאֹד נִפְלָא שֶׁל הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא עַל כֵּן אָמַר הַכָּתוּב (תהלים כ"ח): **טוֹב וַיִּשֶׁר ה'**, הקדוש ברוך הוא הוא עצם הטוב והישר ועל כן יורה חטאים בדרך, מלמד לחוטאים את דרך התשובה.**

חסד המוכיחים לאורף הדורות

הקדוש ברוך הוא מדרוך ומזהיר לאותם שכבר נכשלו ונפלו לפח איך לנצל מעונשים הנוראים הממתינים על הנפש החוטאת ולנקות את נשמתו כל עוד שהבררה בידו לעשות כן. נציר לעצמנו איש המושטרה העומד ומזהיר למנהיגי מכוניות: אל תחנו המכוניות שלכם במקום הזה כי הוא נגד החוק, ואם תעברו את החוק יענישו אותך בסכום כסף. ברור שאיש המושטרה הזה בעל חסד גדול הוא שעומד ומזהיר אל תעמידו את המכונית במקום הזה ולא תענשו.

וכן עשה הקדוש ברוך הוא עמנו כשהזהיר וחסד גדול גמל אתנו שהעמיד נביאים שהזהירו בסדר על התשובה, וכתבו נביאותיהם לדורות כדי שיוכלו בני ישראל ללמדם ולעין בהם ולמצוא את הדרך לשוב. וצדקה עשה לנו אלקים כי נתן לישראל גדולי ישראל ובעלי הגיון ורוח שחברו ספרים המעוררים לתשובה, הלא הוא רבנו יונה שבבאור משפט אחד מספרו החשוב שבשערי תשובה אנו עוסקים בעת, רבנו ביהי בעל חובת הלכות שפתוך ספרו כתב שער התשובה, הנשר הגדול בעל כנפים הרמב"ם שחבר הלכות תשובה, ועוד חבורים חשובים וקדושים שנתחברו בכל הדורות, ובנוסף לזה שלח צדיקים בכל דור ודור וגם בדורינו זה, שחננו להם פח הדיבור מענה לשון להוכיח את ישראל וללמדם דרך תשובה כדי לזכר את נפשם.

משל למה הדבר דומה, לחולה אנוש העומד על סף המיתה שבא לרופא מומחה גדול במלאכת הרפואה לבקש רפואה לגופו. הרופא ערף עליו שורה של בדיקות שונות עד שהעלה בדיק את מחלתו ורשם לו סמים שונים שיקחם בזמנים שונים, וכן סדר לו איזו מאכלים מותר לו לאכול ואיזו אסורים לו, באיזה שעה מותר לו לאכול ובאיזה שעה אסור, וכדומה מעניני הרפואות. הנה הרופא הזה עשה חסד גדול עם החולה שהרי הצילו ממות בטוח לחיים, אף כפה מאוד נתגדל ונתאמן חסד הרופא כשמצלצל בכל יום על הטלפון לבית החולה ומזכיר לו איזה תרופות ליקח באיזו שעה, ומזהיר אותו שוב ושוב על המאכלים האסורים עליו. הלא רופא זה בעל חסד הוא שאין כמותו, לא די שהצילו על ידי שהורה לו דרך רפואה, אלא עוד עומד הוא ומזהירו מדי יום ביומו שיזהר בדרכי הרפואה שצוהו כדי שיוכל החולה לחזור לאיתנו ולכחו הראשון.

בכל החיון הזה עשה הקדוש ברוך הוא לעם ישראל באהבתו אותם. שלא רק שהראה להם דרך תשובה איך שינקו מחטאם, אלא העמיד עליהם נביאים שיוכיחום, והעמיד להם תנאים ואמוראים שיזהירו את העם בסדר לעסוק בתשובה כמו שבא ברובי האגדות שבתלמוד ובפדרשים, והעמיד להם מוכיחים ומחברים בכל דור ודור להראות להם את הדרך העולה בית קל.

בימי הנביאים הבין העם עומק הפגם של כל חטא

בשמוסתפלים בפרקי הנביאים רואים חוט השזור בכל ספרי הנביאים. הנביאים מזהירים את האומה שוב ושוב שעדיין יכולים לעשות תשובה, הם חוזרים ומכריזים שעדיין בידם לדרוש את הקדוש ברוך הוא ולמצוא, כל זמן שעדיין לא פגע באדם מדת הדין ימינו של הבורא עולם פשוטה לקבל שבים, ואומר שובה ורוצה בתשובה. נראה מזה שהעם לא האמינו בתשובה, הם סברו שאבדה תחלתם נכזבה תקותם וכבר אין להם עוד תיקון, ועל זה סוככים דברי הנביאים שהזהירו וחררו והזהירו שעדיין אינו מאחר בלוח הזמן של הקדוש ברוך הוא ובידם לעשות תשובה.

והנה בימינו רואים אנו מדי יום איד שרחוקים שנתרחקו מאוד מדרך התורה נעשים לבעלי תשובה ומתנהגים על פי דרכי התורה בכל ההדורים, וכן המציאות מראה ביהודים חרדים שאין להם בעיה זו שכבר נמנע מהם לעשות תשובה, אלא שחושבים שעדיין יש להם הרבה זמן ואימתי שירצו יעשו תשובה. עכשו עדיין רוצים להתנהג בקצת קלות, רוצים ליהנות מההנאות שהעולם הזה מספק בשפע, רוצים להתנהג בעצלות ולבטל מלימוד התורה, במקום ללמוד תורת ה' שהנהייל לנו מורשה רוצים לטייל ולדבר דיבורים אסורים ודברים בטלים, אינם עדיין רוצים בהתאמצות, הלא יש כל כך הרבה שנים. חושבים שישובו בשיהיו בני שלשים שנה, ארבעים שנה, שמונים שנה, הלא שוב יום אחד לפני מיתתך תנן. אין היהודים בזמנינו רואים שום סבה למחר ולשוב, שהלא סחורה זו של תשובה לעולם מצויה בזול, ולמה להם לרוץ ולקנותו עכשו בשיכולים למצוא מחר באותו מחיר הזול? ויש מחר לאחר זמן, וגם להמחר יש מחר.

ובאן הפעין שואל: האם באמת חיים אנחנו באמונה חושית יותר מאבותינו בימי הנביאים? האם אכן מאמינים אנו יותר מאבותינו בענין הזה של תשובה עד שנעשה ענין התשובה קל מאוד בעינינו שאין צריכים לרוץ אחריו כדגים הרצים לטיפי מים, ואימתי שירצו יעשו תשובה וחסל?

אבל לא בן הם פני הדברים. אבותינו אשר בימי הנביאים הבינו את גודל הפגם של כל חטא וחטא, הם הבינו בהבנה יתירה ועמוקה איד שהחטא פוגם בנפש האיש הישראלי ומכתים את הנשמה עד שכבר לא יתכן לכבם אותה. השראת התורה היתה אצלם כמו החיים תחת שלטון הפלכים העריצים, שאם אחד עשה איזה דבר שיש לו צד משמעות שהוא נגד החק שהמלך חקק, אז ראשו לא היה בטוח על בתפיו, וידע היטב שהיום או מחר תליוני המלך ישיגו אותו ויעשו קץ לחייו. אמנם לא לקח זמן רב וכולשת המלך השיגו את האיש, הפלכות הרגה אותו בריש גלי לעין כל, ובחרו דווקא במיתת שתארך את יפוריו הגדולים של הפושע לאיזה ימים, החוטא צעק בקולות גנחתי וילילי יליל ולא רחמו עליו. תושבי המדינה ראו עין בעין איד שהפושע נהרג באכזריות נוראה ולמדו את הלמוד היטב היטב, ופחד הפלכות ירד עד עמקי נפשם, ופחדו מלעבור על שום פקודה. ולכך בשליטים כמו אלה במעט שלא נמצא חוטא נגד הפלכות.

בדמיון הזה חיו אבותינו בלפי הקדוש ברוך הוא. הם ידעו והבינו שהקדוש ברוך הוא ברא את העולם והכל שלו והוא מלך גדול ונורא, ובחר בעם ישראל וצוה להם רמ"ח מצוות עשה ושם"ה מצוות לא תעשה, וחיו באמונה האמתית שהוא אמונה חושית, חשו את האמונה וחיו את האמונה, והבינו שהחוטא העובר על דברי מלכו של עולם דמו בראשו, יום העונש יגיע בעולם הזה ובעולם הבא והמון פרעניות מוכן להם. יהודים אלו האמינו בגיהנום באמונה חושית. הנביאים שהיו מבקרים גדולים, וכל הטא קטן הם מתארים כחטא גדול מאד, כמבואר זאת כפה פעמים בדברי חז"ל כשדורשים את הפסוקים על החטאים של הקדמונים, מפל מקום לא מצינו בכל התנ"ך שהנביאים יוכיחו את האומה אפילו פעם אחת שאין הם מאמינים בהקדוש ברוך הוא ובשכר וענש. חטאים הללו לא היו בנמצא כלל. הנביאים הזהירו על עבודה זרה שפזת טעו הדורות ההם שפברו שהקדוש ברוך הוא האציל מבחוריו למזלות ולמלאכים שינהלו את העולם כמבואר ברמב"ם ובשאר ספרי הראשונים, אבל כפירה בהקדוש ברוך הוא, כפירה בשכר וענש, כפירה בבחירת ישראל מפין העמים, חטא זה לא היה בנמצא כלל, ולכך אין אנו מוצאים אפילו פעם אחת שהנביאים יוכיחו על זה. אמונת נצחיות הנשמה היתה מסורה ישנה אצל כלל ישראל מהאבות הקדושים עד לאדם הראשון. הלא אשה פשוטה, אביגיל אשת נבל הפרמלי, אמרה לדוד המלך: ותהי נפש אדוני צרורה בצרור החיים, ברכה את דוד שיזכה לעולם הנשמות. אמונה זו היתה נחלת האומה כולה.

אמונה זו כה פשוטה היתה אצל עם ישראל עד שלא האמינו שתשובה יכולה לעזור להם, סברו שכבר אבדה תקותם ולמה יעשו תשובה. לא האמינו שתשובתם תועיל, והיה ברור אצלם שכה חטאו והכתימו את נשמתם עד שכבר אין להם תרופה. ולכך אמרו להם הנביאים שוב ושוב: עדיין בידכם לעשות תשובה! לוח הזמן של הקדוש ברוך הוא הוא ולעולם אינו מאחר מידי! עד יום מותו מחכה לחוטא ואם ישוב מיד מקבלו. לא בן אנו, אין אנו מבינים את עומק החטא וגדל הפגם שהחוטא גורם, ולכן חושבים אנו שתשובה היא דבר של מה בכך ואומרים שוב ושוב אהטא ואשוב, אהטא ואשוב.

נשמה שנתת בי

מחיבים להבין את גדולת נשמת החיים שנפח הקדוש ברוך הוא באיש הישראלי, מציאות הנשמה הוא יותר אמתית מציאות הגוף. נדמה לנו שהגוף יש לו איזה ממשות. אבל ברבו הוא קיבוץ של גאזים ושאר חומרים, ובבא הזמן והאדם מת ונקבר אין גופו נשאר בקרקע, כל גופו מתמוטט, פורחים להם הגאזים והכחות כל אחת למקומה, ונמצא שמציאות האדם הוא כחלוט יעוף, הוא רק דמיון. לא בן הנשמה, אמתית היא בעצם, אמתית יותר מצור הגיבראלטור, שהוא הפלע הגדול ביותר בכל העולם (בספר על שפת ים התיכון, וגדלו עד 1396 ft), אפילו אבן הגדול והחזק הזה יכול להתפטר על ידי פצצת אטום שאז כל הפלע יתפוצץ לאין ולאפס לא יזכר ולא יפקד מקומו. לא בן הנשמה שהיא חלק אלקי מפעל והיא חיה לעולמי עד.

לנפש טבעיים משלה וחולאים משלה, וחולאת הנשמה נזקה חמור הרבה יותר מחולאת הגוף. אפילו הטא הקטן ביותר הוא חולאת גדול מאוד לנפש ופוגם בה ומחבל בה עד שנשאר הרושם על הנשמה לעולם, ואי אפשר סתם לשפח מזה, וכמו שהחובת הלבבות בותב: שום הטא איננו קטן אם אין האדם שוב על זה.

ולמשל: יתוש תחת פר האדם הישן תפריע לו כל הלילה, ולמרות שהיתוש הוא עוף מאוד זעיר ובלתי חשוב, ומשיך הוא להפריע את השינה, אי אפשר לשפח מזה בשום אופן, הוא שם ומפריע הוא לאדם.

כן הוא החטא, אי אפשר לשפח מזה, אבל אין הוא כיתוש אלא פראם. מחלה צרעת נושנת ומחלה ממארת היא בתוך הנשמה, ההזק הגדול ביותר בכל העולם הוא חבלת החטא על הנשמה. דבר זה קשה בימינו לקבל אפילו ליהודים חרדים. מבינים הם את חשיבות המצוות ועוסקים תמיד במצוות, מחנכים את הבנים ובנות לתורה ולמסורה, כל אשר מרגישים ורואים נתקבלים אצל היהודי בימינו, לא בן ענין הנשמה. אין מרגישים אותה. ואפילו כשהיהודי יודה שבוודאי יש בו נשמה אבל אין זה מספיק, צריך להרגיש אותה! ואם האדם עוסק בבריאות הגוף, הולך לרופא כשפובל איזה מחלה או אי נעימות, פי אלה ורבוא מזה צריך לעסוק בבריאות הנשמה הפהורה.

ולכן נחויץ הוא מאוד לדבר מהנשמה, להבין שהנשמה היא המציאות האמתית של האדם, הוא הדבר היחידי העומד לנצח, צריך לשמרה בכל מין שמירה ששירה, יותר משהאדם שומר על סכום של מליון דולר שיש בידו.

אבל אנשים אינם נוהגים כן, הולכים הם למקומות המזיקים לנשמתם וכוה הם פראים שאין מאמינים במציאות הנשמה בתוך האדם. לו היו מאמינים בזה, איך היו הולכים למקומות הפוגמים בנשמה? האם ילכו למקומות המזיקים לגופם?

כל הקורא בספרים היצונים ובעיתונות בלתי כשרים והמסתכל על חדשות, והשומע פראגראמים בראדיו של ליצנות ונבול פה, דברים אלו מסכנים את הנשמה, ונפשו משתנה! אין שום ספק בדבר. הלא את בספו ישמור האדם עד מאוד, ולמה זה לא ישמור על נשמתו שערכה שזה הרבה יותר מבספו?

ולכן על האדם לידע שהנשמה הוא עצם מציאתו והוא הדבר הכי חשוב ביותר שיש להאדם, וכחפץ יקר של זכויות משפץ באבני אדם פטדה וברקת שצריך לשמרה מאד שלא תקבל שום חבלה, עוד יותר מזה הערך של הנשמה. הוא שאמר שלמה המלך בחכמתו (משלי ד): **מפל משמר נצר לבך**, יותר מכל דבר גשמי שיש לך אתה צריך לשמור את לבך. ולב אין הפונה כאן ללבו הבשרי של האדם, אלא על הפוח של האדם ששם משפץ הנשמה, **כי ממונו תוצאות חיים**, שזהו מקור החיות של האדם בעולם הזה ובעולם הבא.

יש בעולמנו מחלות מסכנות עד למאד וכל מי שנפגע במחלות אלו כבר נידון הוא כבן מות, וכשיועד לאיש שפלוגי חולה באחת ממחלות הללו הלא ישמור את עצמו עד למאד לבלתי לבוא סמוך לחולה אנוש הזה, ומי מדבר מלנשום את האויר שהחולה הזה פולט. ועוד יותר אלף אלפי ורבוא רבבות פעמים מזקת להנשמה השייכות עם ליץ המתלוצץ מהתורה, או עם מי שנאחו רח"ל בחבלי שוא של מינות. הכל דיבורי אנשים כאלו הם מזיקים גדולים עד למאד. והשומע דיבור אחד מדבריהם, ואפילו כשהשומע מבטל את הדיבורים הללו, אבל הם נוקבים ויורדים עד עמקי נשמתו, בדיוק כמו הכל הנאחו במחלה המסכנת, זהו המציאות הפכרת והנשמה נפגמת מדבורים אלו. דיבורים רעים וגסים קונים שביתה במח האדם עד שאי אפשר לו להפטר מהם, לפעמים לאחר המשימים שנה והאיש כבר זקן ובעל מעשים ואפילו תלמיד חכם, ופתאום דברי ההבל והליצנות של אותו בליעל יעלו במחשבתו. ואיך עולה מחשבה זו לאחר המשימים שנה? היכן היתה המחשבה כל עשרות שנים אלו? והתשובה היא, שהיתה הרוטה בנשמתו של האדם. על כן על האדם לשמור עצמו מכל משמר מלספן את נשמתו בהשפעות מעין אלה.

ברוך אתה ה' הרוצה בתשובה

נציר בעצמינו אם אחד המציא רפואה למחלה הפמארת הידועה, הלא היתה ששון ושמחה בהעולם. אבל דבר זה עדיין לא אירע, אבל דבר הרבה חשוב מזה כן אירע: הקדוש ברוך הוא ברא רפואה למחלות הנשמה, והוא פליאה נשגבה: האיך יתכן למחוק הטאים עונות ופשעים שהקתימו את הנשמה היקרה הנחצבת מתחת פסא הפבוד, חלק אלקי מפעל ממש, מה יועיל בשיכיר שעשה רע? אלו המתים ממחלות שגרמו לעצמם גם כן מודים שעשו דבר רע, אבל תרי זה לא מועיל להם. ומחלות הנשמה גרועים ברבבות מדרגות ממחלות הגוף. והחוטאים בדורות הנביאים לא יכלו להבין את כחה של תשובה, איך מוחקת היא את החטאים שנהרסו ונחקקו עמוק עמוק בתוככי הנשמה, עד שהצרכו הנביאים להודיעם שוב ושוב שימינו של הקדוש ברוך הוא פשוטה לקבל שבים באיזה מצב שיהיו. יכולים אנו לחזור על מה שגלה הקדוש ברוך הוא על ידי שלוחיו הנביאים, אבל עדיין אין לנו שום הבנה איך התשובה פועלת להסיר את הכתמים שבנפש.

נמצא שהוא מחסדי השם הנפלאים שברא את התשובה שתועיל למחוק את חטאי האדם, והוא חידוש גדול וגם נס גדול, ולכך מברכים אנו שלש פעמים ביום: ברוך אתה ה' הרוצה בתשובה, הקדוש ברוך הוא רוצה ומחכה לתשובת עמו. וכן אנו מברכים שלש פעמים ביום: ברוך אתה ה' חנון המרבה לסלות. כפה מן החסד והחנינות יש במשג הזה שהקדוש ברוך הוא מקבל תשובה על חטאים, על האדם להתבונן בחסד ה' זה בשאומר שתי ברכות אלו, מי האיש החכם ויבין את זאת!

ורבנו יונה ממשיך: אפילו בשהאדם שב מעונותיו לא בגלל שהכיר את גודל חטאו וכמה פגם בנשמתו, אלא משום שהקדוש ברוך הוא שלח לו עליו צרות המדכאות את נפשו ומכיר את חטאיו

ומביאים לו לשוב, גם תשובה זו הקדוש ברוך הוא מקבל, כי התשובה מתקבלת גם כאשר ישוב החוטא מרוב צרותיו, וכמו שכתוב בתורה בפרשת התוכחה: **בצר לך ומצאוך כל הדברים האלה באחרית הימים, אז לאחר שתקבל המפלאות האלה שבע על חטאותיכם, ושבת עד ה' אלקיך ושמעת בקולו, הקדוש ברוך הוא יקבל את התשובה.** והוא חסד גדול יותר מן התשובה שהאדם שב מעצמו.

בדאי שאין תשובת השב בגלל הצרות וסורים חשובה כמו תשובת השב בפניו לו כל טוב ויושב על סיר הבשר ואומר: הקדוש ברוך הוא נתן לי כל טוב, הקדוש ברוך הוא סבב אותי בכל כך מיני שמחה של חיים עושר ואשר, רוצה אני לשוב לחיק ה' ולבא תחת כנפיו. זו היא התשובה החשובה ביותר מפל מיני תשובות. אבל גם השב מצרות וכדומה הקדוש ברוך הוא מושיב אותו אליו ופורס צלו עליו פי לא ידח מפניו נדח.

וכתב רבינו יונה שהקדוש ברוך הוא יעזר לשבים, לכל סוגי הפעלי תשובות, בפניו יד טבעם שנתקשתה על ידי רפי החטאים משגת, ויחדש בקרבם רוח טהרה להשיג מעלת אהבת ה'. וכמו שכתוב (דברים ל'): **ושבת עד ה' אלקיך ושמעת בקולו ככל אשר אנכי מצוך היום וכןיך בכל לבבך ובכל נפשך, ונאמר להלן (שם ו'): ומל ה' אלקיך את לבבך ואת לבב זרעך, להשיג אהבתו.** ודבר זה הוא חסד נפלא מאד מאת יוצר כל היצורים שהוא מחזיר לחוטא השב נשמה טהורה כמו שהיתה בשעה שנולדה, טהורה ומזוככת מפל החלידה שהעלה האדם עליה על ידי חטאיו ופשעיו. בפמה גדולה היא ברכת ברוך אתה ה' הרוצה בתשובה! הקדוש ברוך הוא מסייע לבעלי תשובה, ונותן להם לב חדש פאילו לא חטאו, עומק חסד הזה אי אפשר להיות מוגזם, פי כאשר גבוהה השמים מן הארץ, כן גבוהו דרכי הבורא עולם מהבנתם של בני אדם.

תשובה רעה

אך חסד הקדוש ברוך הוא פועל גם כן להיפך. אם מתחרט אדם על דבר טוב שעשה, אז הקדוש ברוך הוא מקבל את תשובתו זו ודבר הטוב שעשה מקדם נמחק. למשל: כן תורה שיושב בשיבה ועוסק בתורה ובתקון נפשו וזה כל עולמו, ואחר כך פשהולך לעשות מסחר אם השקפת עולמו משתנית לאמר יש דברים טובים בעולם חוץ מתורה ועבודת השם יתברך, אז זה נקרא תוהא על הראשונות. על האדם לתזהר מזה שבשום אופן לא יתן מקום למחשבות פאלו המביאים איזה מין חרטה, תהיה קטנה שתהיה, על איזה דבר טוב שפבר עשה. וצופה נתן הבורא עולם לבית ישראל, יחזקאל כן פווי הפהו, שנבא לגבי צדיק שחטא בסוף ימיו. וכה דבריו (יחזקאל ל"א): **צדקת הצדיק לא תצילנו ביום פשעו... באמרי לצדיק חיה יחיה והוא כטח על צדקתו ועשה עול, כל צדקתו לא תזכרנה.** ואם תאמר: האיד יחשב הצדק שעשה פלא היה, הרי עשה המצוה, הלא חי שנים רבות חיים בהשקפת עולם נעלה? התירוץ הוא, על ידי חרטה. על ידי התשובה הרעה. וכמו שאמר רבי שמעון כן יחזאי (פבא מיצא מ"ג): **אפילו צדיק**

גמור כל ימיו ומרד באחרונה איבד את הראשונות, וקאמר עליה ריש לקיש: בתוהא על הראשונות. ופירש רש"י: מתחרט על כל הטובות שעשה. תשובה פועלת גם לבטל פח המצוות והיראת שמים שעסק בה, ידע האדם ויזהר!

הכנה בענין התשובה

תשובה מועלת למחוק החטא בלא תיה, ועוד יותר מזה, זדונות נעשים לו בזכות! ולעתיד לבוא ישמח האדם שישב בכל לבו על העבירות הגדולות שעשה, ישמח על העבירות כי אז לא יבוש עמהם. כי הרי בולם יראו ויבינו האיד שזדונות נעשים לו בזכות. על ידי התשובה נעשים עוונותיו מצפים בזהב טהור ויתגאה אז מי שהיה משקע בחטאים ותיה קשה לו לשוב על חבילות עבירות שעשה, והתגבר על קישויו ועסק בתשובה, אותם העונות יהיו נחשבים לו כמצות גדולות שעשה.

וכי ישאל השואל: איך תועיל תשובה למי שרצה את חבירו? התשובה הוא, לא רק בפשהרג איש אחד מועיל תשובה, אלא אפילו הרג אנשים רבים מועלת תשובה, וכמו שאמרו חז"ל (פסחדרי"ז צ"ו) על נבוזראדן הרשע רב הטבחים שנתגיר. ואם תאמר, מה היושר בזה? הביאור בזה הוא שבדרכים הנסתרים של הקדוש ברוך הוא אף אחד אינו מת משום שחברו הרגו, הוא מת כי בן נגזר עליו מהקדוש ברוך הוא, אלא שהרוצח בחר ברע והרגו, והוא רשע בעונו ימות. אבל אלמלא היה הרוצח הורגו היה פלוני מת על ידי רוצח אחר או על ידי אופן אחר. נמצא אפוא כי הכל הוא מעשי ה', ולכני אדם יש פונות בלבד. היכול מישהו לומר כי פלוני מסגל להזיק לאלמוני לולא גזר על כך ה'? אם רואים אנו כי הוא גורם נזק לאלמוני, הרי זה רצון ה', אין הוא נענש על בן בגין המעשה אלא בגין פונתו. הפסוק "ועשית מעקה לגגך... כי יפול הנופל ממנו" (דברים כ"ב) מצביע על יסוד זה. "נגזר עליו ליפול, אף מגלגלים חובה על ידי חייב" (ספרי שם), כל המארעות הם חלק מתכנית ה'. הרוצח מבצע את רצון ה' אבל הוא אשם בגלל שהוא פועל מרצונו החפשי, אף אדם איננו ביכלת לחולל נזק לאיש אחר אלמלא נגזר בך מן השמים. וכשהרוצח שב אז נמחק מעשה חטא הרציחה שלו, אבל ברור שהנרצח היה מכרח למות מחמת רצון הקדוש ברוך הוא.

הן אמת שלעולם נשאר רושם מהעברה שעשה אפילו בפשע ונתכפר לו. משל למה הדבר דומה: לאדם ששבר את ידו ומכרחים הרופאים לקצץ את ידו, והוא נשאר רק ביד אחת, אבל למדו את האדם הזה על ידי אופנים שונים ומחוכמים האיד להסתדר עם יד אחת. ואכן מסתדר הוא היטב, ויש דברים שיכול לעשות עוד טוב יותר ממי שיש לו שתי ידים, אבל הוא נשאר קטוע יד לעולם. וכן הוא במי ששמע פעם דברי מינות, הם פגמו את נשמתו. וכששב, הקדוש ברוך הוא מוחל לו, אבל רושם דברי המינות נשארים בנשמתו לעולם, ומה טוב יותר היה לו אלמלא שמע את דברי המינות כלל.

תנאי התשובה

בשחחוטא שב באמת אז תשובתו נתקבלת על ידי הקדוש ברוך הוא אבל זה לא הולך כל כך בקל. הבורא עולם סדר בהבריאה תנאים אימתי נתפחה העבירה בתשובה, ודבר זה מבאר בגמרא (יומא פ"ו) שיש ארבעה חלוקי פפחה, וכבר שאל רבי מתיא בן חרש את רבי אלעזר בן עזריה ברומי: שמעת ארבעה חלוקי פפחה שהיה רבי ישמעאל דורש? אומר: שלשה הן ותשובה עם כל אחד ואחד (שיש עבירה שהיא צריכה לזה ואינה צריכה לזה. אבל תשובה אינה מן החלוקין, שהיא צריכה לכולן - רש"י).

א) עבר על עשה ושב, אינו זן משם עד שמוחלין לו שנאמר (ירמיה ג): שובו בנים שובבים (ומיד ארפא משובתם. למדת שיש עבירה שמכופרת בתשובה לבד - רש"י).

ב) עבר על לא תעשה ועשה תשובה, תשובה תולה ויום הכיפורים מכפר שנאמר (ויקרא ט"ז): כי ביום הזה יכפר עליכם מכל הטאתיכם (למדת שיש עבירה שצריכה יום הכיפורים - רש"י).

ג) עבר על פרישות ומיתות בית דין ועשה תשובה, תשובה ויום הכיפורים תולין ויסוריין ממרקין שנאמר (תהלים פ"ט): ופקדתי בשבט פשעם ובנגעים עונם (למדנו שיש עבירה שצריכה יסורין, ומסתברא חסל לקלה והחמור לחמורה - רש"י).

אבל מי שיש חילול השם בידו (שחוטא ומחטא את הרבים - רש"י), אין כח לא בתשובה לתלות ולא ביום הכיפורים לכפר ולא בייסורין למרק, אלא בולן תולין ומיתה ממרקת שנאמר (ישעיה כ"ב): ונגלה באזני ה' צבאות אם יכפר העון הזה לכם עד תמותון (למדנו שיש עבירה שאין לה פפחה אלא במיתה - רש"י).

עצה להנצל מן היסורים

רבנו יונה בותב (שערי תשובה פרק ד') שאם עבר אדם על חייבי פרישות ומיתות בית דין, שהדין נותן שזקוק ליסורים שימרקו את חטאיו בצירוף עם תשובה ויום כפור, יש עצה להנצל מן היסורים כמו שהעלה שלמה בחכמתו (משלי ט"ו): בחסד ואמת יכפר עון. על ידי עשיית גמילת חסדים בגופו ובממונו ויפוק לרעב נפשו, ויעסק במצוות בקור חולים וקבורת מתים ותנחומי אבלים וילשמה חתן וכלה ושאר דרכי החסד בהתאמצות, זה יועיל לו להפלט מהיסורים. ואין אמת אלא תורה כמו שאמר (שם כ"ג) אמת קנה ואל תמבור, ונאמר (תהלים קי"ט): ותורתך אמת. וכשירדף האדם אחר עסק התורה וינצל זמנו לעסוק בדברי תורה וישית עמלו וטרחו בה וידד שנתו מעיניו, ויהנה לתלמידי חכמים ובני ישיבה מנכסיו כדי שיוכלו לעסוק בתורה, כל זה יועיל לו למרק עונותיו ויעלה לו במקום היסורים, ישמע חכם ויעשה בהנה וכהנה!

גודל החטא של המתאחר לשוב

עד כאן למדנו סעיה א' של השערי תשובה, ועכשו נעין בסעיה השני. וזה לשון השערי תשובה בהתחלת ספרו סעיה ב': ודע, כי החוטא פאשר יתאחר לשוב מחטאתו, יכבד עליו מאד ענשו בכל יום

כי הוא יודע כי יצא תקצף עליו ויש לו מנום לנום שמה, והמנום הוא התשובה, והוא עומד במרדו והנו ברעתו וכידו לצאת מתוך ההפכה, ולא יגור מפני האף והחמה, על כן רעתו רבה (פלומר, שרעתו בכפלים. הראשון שחטא, והשני שלא ניצל את ההזדמנות הנפלאה שנתן לו הקדוש ברוך הוא שיכול לשוב על חטאיו, ולכך עליו עונשו בכל יום שאינו שם). ואמרו רבותינו זכרונם לברכה על הענין הזה (קהלת רבה ז' ט"ו): משל לכת של לסטים שחבשם המלך בבית האסורים, וחתרו מחתרת פרצו ויעברו, ונשאר אחד מהם. בא שר בית הסהר וראה מחתרת התורה והאיש שהוא עודנו עצור. ויך אותו במטהו, אמר לו, ביש מזל שכמוך! הלא המחתרת התורה לפניך, ואיך לא מחרת המלט על נפשך?

ודברי המדרש הללו שמביא רבנו יונה צריך ברור: למה הפה הממונה הפה ופצוע אותו לסטים שנשאר על מקומו בתפיסה ולא ברח ממנה בשאר הליסטים? הלא הראה בזה נאמנות יתירה להחוק ולהמלכות, שפיון שנגזר עליו לישיב בפלא, ישיב שם ולא ברח משם. והתשובה היא, ששר בית הסהר נתמלא קצף ורגז שבעבור אותו ליסטים העצל שלא ברח עם חבריו צריך הוא לבוא בכל יום לפלא ולשמש את הליסטים היחיד הזה. שר בית הסהר אינו רוצה לבוא לתפיסה להשגיח על האסורים, רוצה הוא לנוח ולשבת בביתו, ועכשו בשביל היחיד הבטלן הטפש הזה הוא צריך לבוא בכל יום לעבודתו, ולכן הפה אותו עד זוב דם.

ועכשו יבין חבר לבב שכן הוא המציאות של החוטא. הקדוש ברוך הוא אינו רוצה להעניש את החוטאים, לגמול רע לבני אדם הוא נגד מהותו יתברך, וכמו ששם ה' בפי מיכה עבדו (מיכה ו'): **כי חפץ חסד הוא.** הקדוש ברוך הוא רוצה להשפיע לבני אדם רק טוב וחסד עד אין סוף וזהו תכלית הבריאה. וחוטא זה שעבר עבירה ואינו שוב אין הוא מנצל את מתנתו של הקדוש ברוך הוא, נמצא עונו בשני דברים: א) שחטא נגד הקדוש ברוך הוא, ב) שגורם שהקדוש ברוך הוא יעניש אותו נגד רצונו ומהותו ונגד הסדר שסדר הבורא עולם בהנהגת הבריאה כולה, ולכן רעתו רבה ויכבד עליו מאוד ענשו בכל יום.

הקדוש ברוך הוא ברא את העולם כדי להטיב עם ברואיו, והחוטא מסבב להקדוש ברוך הוא לפעול נגד רצונו ומהותו שהוא חפץ חסד ולהעניש את האדם, ולכן פשהחוטא אינו שוב אלא עומד במקומו ככלב על קיאו, הקדוש ברוך הוא אמר לו בלשון המדרש: **ביש מזל! טפש בטלן ונשחץ שכמותך,** בראתי את העולם כדי להשפיע אף טוב וחסד, ואתה חטאת, בראתי בשבילך הענין הנפלא של תשובה כדי שתוכל לעבור במחירת מבית הפלא, אין אני רוצה להיות שר בית הסהר! אני רוצה לגמול רק חסדים וטובות, ואתה לא ממחר להמלט על נפשך, אתה גורם לי להמשיך להיות שר בית הסהר ולהעניש אותך, לכך אעניש אותך שבע על חטאותיך.

